

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Miroslav Gál

Katolická církev a lidská práva

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Libor Ovečka, Th.D.

PRAHA 2008

Je mojou milou povinnosťou poďakovať sa všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri realizácii tejto bakalárskej práce. V prvom rade by som sa chcel poďakovať PhDr. Liborovi Ovečkovi, Th.D. za vytvorenie vynikajúcich podmienok počas písania tejto práce, za trpezlivé diskusie, cenné rady a pripomienky pri jej vypracovaní. Rovnako by som sa chcel poďakovať Bc. Andrejovi Kutarňovi, Muc. Martine Belišovej a všetkým priateľom a známym za vynikajúcu atmosféru a podporu pri realizácii bakalárskeho štúdia.

Prehlasujem, že som predloženú bakalársku prácu vypracoval samostatne používajúc literárne zdroje uvedené v práci a v zozname literatúry.

V Prahe, dňa 29. 4. 2008

Miroslav Gál

OBSAH

ÚVOD.....	4
1 UVEDENIE DO PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV.....	5
2 TERMINOLÓGIA ĽUDSKÝCH PRÁV.....	9
3 HIERARCHICKÉ USPORIADANIE ĽUDSKÝCH PRÁV.....	10
3.1 Delenie ľudských práv.....	10
3.2 K jednotlivým skupinám ľudských práv.....	13
4 VÝVOJ POJMU ĽUDSKÝCH PRÁV.....	15
4.1 Dve koncepcie pôvodu ľudských práv.....	16
5 ANTROPOCENTRICKÝ POHĽAD.....	19
5.1 Historický prehľad vývoja antropocentrického pohľadu.....	20
5.1.1 Antika.....	20
5.1.2 Stredovek.....	21
5.1.3 Novovek.....	21
5.1.4 Súčasnosť.....	26
6 VZŤAH CIRKVI K ĽUDSKÝM PRÁVAM.....	27
6.1 Historické formovanie myšlienok teocentrického pohľadu.....	27
6.2 Kresťanská teória ľudských práv.....	30
6.3 Proces vývoja postoja Cirkvi k ľudským právam.....	31
6.4 Pohľad „do vnútra“ Cirkvi vo vzťahu k ľudským právam.....	37
6.5 Zhrnutie.....	42
7 ZÁVER.....	45
8 LITERATÚRA.....	49
ENGLISH ANNOTATION.....	53

ÚVOD

Problematika ľudských práv zaplňa spolu s globalizáciou, globálnym otepľovaním a s celosvetovo podobnými témami popredné stránky svetových novín a časopis. Pre politikov je dnes nanajvýš moderné a nevyhnutné hovoriť (alebo niekedy aj nehovoriť) o ľudských právach, o ich stave a ich (ne)rešpektovaní. Počúvame komentáre rôznych nevládných inštitúcií, ktoré poukazujú na potláčanie ľudských práv všade vo svete, moderné demokracie nevynímajúc. Prečo sa všetko toto deje? Z akého dôvodu či popudu? Prečo je možné porušovanie ľudských práv v dnešnej dobe, dobe internetu, letov do vesmíru, v ére kvantovej mechaniky a výskumu DNA? Ako je možné, že ľudstvo aj napriek celému svojmu technickému a vedeckému pokroku nedospelo k pokroku humanizmu a etiky? Kde hľadať príčiny?

Takýchto a podobných otázok je iste možné si položiť neúrekom, ale (spoločných) odpovedí na nich asi veľa nenájdeme. V tejto práci nebudeme a ani nemôžeme odpovedať a pomenúvať všetky celosvetové problémy, ktoré s dodržiavaním ľudských práv a slobôd súvisia. Veď organizácií, či už vládnych alebo mimovládnych, ktoré sa venujú monitoringu dodržiavania ľudských práv sú desiatky ba stovky a mnohé z nich sa úzko špecializujú len na určité oblasti ľudského života. V tejto bakalárskej práci sa ale pokúsime, vzhľadom na rozsah tejto práce, nájsť odpovede aspoň na niektoré z otázok a tak prispieť k informovanosti a angažovanosti za ľudské práva či už v profánom, alebo „cirkevnom“ svet. Práca si kladie za cieľ v stručnosti čitateľa oboznámiť s históriou vývoja myšlienky ľudských práv tak, ako vznikala v týchto dvoch prekrývajúcich sa prostrediach. Spoločne sa vyberieme do minulosti, aby sme zistili, kde a ako sa rodila myšlienka ľudských práv, kde a ako sa zároveň s touto myšlienkou rodili aj myšlienky, ktoré tieto práva potláčajú. V krátkosti si predstavíme dve základné koncepcie, ktoré stáli pri zrode tejto myšlienky. Povieme si, ako možno jednotlivé práva deliť a či sú všetky práva rovnako „cenné“ a cenené. Stručne nazrieme do dejín ľudských práv v cirkevnom prostredí, aby sme, možno pre niekoho s prekvapením a pre niekoho dokonca s hrôzou zistili, že vzťah Cirkvi k ľudským právam a slobodám vôbec nebol jednoznačný a pozitívny, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať. Rovnako sa pokúsime aspoň v náznakoch, vzhľadom na šírku tejto práce, pomenovať niektoré aktuálne problémy v Cirkvi v súvislosti s dodržiavaním či skôr nedodržiavaním ľudských práv.

1 UVEDENIE DO PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV

Ľudské práva sú elementárnou podmienkou života modernej spoločnosti. Ľudia žijúci na začiatku tretieho tisícročia v krajinách s vyspelou právnou kultúrou spravidla nerozlišujú medzi pojmom človek a občan. Avšak, keď sa pozrieme do histórie, neboli všetci ľudia vždy slobodnými občanmi. Aj taká dokonalá demokracia akou bola aténska demokracia, bola založená na slobode svojich občanov len na úkor otrokov. Štatút plnoprávneho občana bol v antike priznávaný len určitej obmedzenej skupine obyvateľov. Bol tu podstatný rozdiel medzi postavením občana, otroka a slobodného človeka.

Kto je občan? Čo si možno predstaviť pod pojmom občianstvo? Občianstvo bolo a je možné považovať za určitý právny vzťah medzi človekom – občanom a politicko-mocenskou organizáciou ľudí - štátom. A len občania boli v minulosti nositeľmi štátom garantovaných práv. V rámci jedného štátneho útvaru možno v minulosti rozlišovať niekoľko skupín obyvateľov s rozličným „nárokom“ na práva.

S koncom feudálnych spoločností a nástupom buržoáznej revolúcie sa status občana stáva všeobecnejším a formálne rozdiely sa postupne stierajú, materiálne však vyčnievajú stále. Východiskom sa stáva učenie o prirodzených právach človeka, ktoré sú poznateľné rozumom, nezrušiteľné, nepriraditeľné na základe nejakých „spoločenských“ pravidiel, ale sú človeku vlastné len na základe toho, že je človekom. Napriek tomu, že spoločnosť po nástupe kapitalizmu nemala dostatok možností, ako zrušiť stále pretrvávajúce rozdiely na základe majetku, vzdelania a zamestnania, spojenie občianskych a ľudských práv s ľudskou bytosťou ako takou predstavuje obrovský skok od ponižovania človeka niekedy pod úroveň zvierat alebo vecí k humanizmu a plnému rešpektovaniu každého jednotlivého človeka. Ideovými zdrojmi, ukladajúcimi štátu povinnosť rovnako zaobchádzať s ľuďmi, sú stoická filozofia, (scholastická) kresťanská filozofia, teória spoločenskej zmluvy (predpokladajúca prirodzený stav, v ktorom sú si všetci ľudia rovní), liberalizmus, osvietenstvo i racionalizmus.

Deklarácie práv človeka a občana formulované a definované najskôr v štátoch vznikajúcej severoamerickej únie a prostredníctvom francúzskej revolúcie prenesené na európsky kontinent, znamenajú od konca 18.storočia politický aj právny počiatok novej epochy štátneho života celej európsko-americkej civilizácie. Sú chartou, ktoré na rozdiel od minulosti zakladajú laický štát, ktorý sa dobrovoľne vzdal akejkoľvek úlohy poskytovať svojim občanom direktívu na riešenie konečných otázok ich občianskeho a ľudského života. Štát začal považovať sám seba za nástroj na ich obranu. Vylúčil zo zásadných

dôvodov ideologickú (vtedy nábožensko - duchovnú) sféru z možného zásahu štátnej moci.

S objavom Ameriky získala problematika ľudských práv iný, nový rozmer. Korene tejto zmeny ležia už v stredovekom Anglicku, odkiaľ prvý osadníci dorazili do Nového sveta. Spomeňme v rýchlosti aspoň niektoré vyhlásenia súvisiace s touto zmenou: Petition of Rights (1628), Agreement of the People (1647), Bill of Rights (1689). V Amerike potom boli na týchto základoch spísané Bill of Rights (Virginia, 1776), Declaration of Independence (4. júl 1776) vypracovaná Thomasom Jeffersonom, ktorá začína slávnou preambulou: „We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed, That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness. Prudence, indeed, will dictate that Governments long established should not be changed for light and transient causes; and accordingly all experience hath shewn, that mankind are more disposed to suffer, while evils are sufferable, than to right themselves by abolishing the forms to which they are accustomed. But when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same Object evinces a design to reduce them under absolute Despotism, it is their right, it is their duty, to throw off such Government, and to provide new Guards for their future security.“¹ Je však zarážajúce, že hoci prehlásenie o nezávislosti severoamerických kolónií 4. júla 1776 deklarovalo, že všetci ľudia sú prirodzene slobodní rovnakým spôsobom, predsa to neznamenal automatické zahrnutie otrokov do tohto „balíka“ slobodných. Až 1. januára 1863, teda takmer 100 rokov po slávnostnom vyhlásení Deklarácie nezávislosti Abraham Lincoln vyhlásil zrovnoprávnenie cca 4 000 000 otrokov na území Konfederácie. Ale až v spojitosti s verejnými vystúpeniami bojovníka za práva černochoch Martina Luthera Kinga v 60. rokoch 20. storočia!!! boli práva černochov oficiálne začlenené do právneho poriadku Spojených štátov.² Vo Francúzsku markíz Lafayette 26. augusta 1789 predložil Národnému zhromaždeniu návrh Vyhlásenia občianskych a ľudských práv, ktoré sa neskôr, roku 1791 stalo súčasťou francúzskej ústavy.³ Tak boli zrušené práva, ktoré dovtedy boli oficiálne priznávané iba šľachte, cirkevným predstaviteľom a pod. Pri konštituovaní tejto deklarácie

¹ *United States Declaration of Independence*,
en.wikipedia.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence, (24. 3. 2008).

² V roku 1964 bol prijatý zákon o občianskych právach.

³ Porov. SKOBLÍK, J.: *Poznámky o křesťanské etice*. Praha: KTF UK, 1994, s. 129-130.

sa vychádzalo z názorov Montesquiea, Rousseaua ale aj z amerických vyhlásení. Táto deklarácia ako vôbec prvá svojho druhu v kontinentálnej Európe predstavovala také široké zaručenie slobody, nedotknuteľnosti majetku, rovnosti pred zákonom a pod.

Obdobie medzi dvoma svetovými vojnami, ktoré sa vyznačovalo potlačovaním ľudských práv v štátoch s diktatúrou (fašistické Nemecko, stalinistický Sovietsky zväz) vyvolalo oprávnenú otázku, či bola idea ľudských práv len akýmsi sprievodným javom liberálnych revolúcií (liberálnej epochy) a končí s koncom tejto doby. Povojnové obdobie však tieto obavy našťastie rozplynulo. Vojnové skúsenosti naliehavo potvrdili, že ľudské práva prináležia k základným podmienkam života, bez ktorých sa civilizovaná spoločnosť nezaobíde. OSN krátko po svojom vzniku prijala za svoju úlohu ich sformulovať a zabezpečiť. Urobila tak 10. decembra 1948 Všeobecnou deklaráciou ľudských práv⁴ proklamovanou Valným zhromaždením OSN a Medzinárodnou zmluvou o ľudských právach, ktorá bola prijatá v roku 1966⁵. V druhom dokumente už nejde len o deklaráciu, ale o zmluvu (normu), ktorá sa má uplatňovať vo vnútroštátne zákonodarstve tých štátov, ktoré ju podpíšu a ratifikujú. Takto sa uznáva ich platnosť pre všetkých ľudí. Všeobecná deklarácia ľudských práv sa stala dôležitým momentom v politických, kultúrnych, sociálnych, náboženských a morálnych dejinách sveta. Stala sa najvýraznejším pokojným svedectvom v dejinách ľudstva túžby po spravodlivosti, rovnosti, slobody a mieri.

V preambulách všetkých dokumentov OSN sa vychádza z pôvodnej koncepcie ľudských práv v zmysle ich inherencie každej ľudskej osobe, z čoho samozrejme vyplýva ich neodcudziteľnosť. Táto formulácia znamená dôraz na ich prioritu vo vzťahu k štátu a zaväzuje štát k zodpovednosti za také ekonomické, politické, sociálne, právne podmienky, kde by sa tieto práva dali dôsledne uplatňovať bez výnimky. Môžeme tvrdiť, že v konečnom dôsledku všetky dokumenty OSN vychádzajú zo spôsobu myslenia Locka a J. Millera.⁶

Deklarácia vo svojom prvom článku prehlasuje, že všetky ľudské bytosti sa rodia slobodné a rovné v právach a dôstojnosti. Dôsledky tejto zásady sa ďalej rozvídzajú v článkoch Deklarácie. Na záver Deklarácie sa vyslovuje veľmi dôležitá požiadavka, aby výklad všetkých práv bol vedený v takom duchu, aby to vylučovalo potlačovanie ktoréhokoľvek z nich.⁷

Každé spoločenstvo žije z určitého „duchovného“ zázemia a ľudské práva sú na ňom pozitívne alebo negatívne závislé. Nemôže ich však zaručiť iba autorita OSN. Ľudské

⁴ *Universal Declaration of Human Rights*, www.un.org/Overview/rights.html, (24. 4. 2008).

⁵ *International Covenants of Human Rights*, www.pdhre.org/conventionsum/covsum.html, (24. 4. 2008).

⁶ Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*. Praha: SPN, 1990, s. 214.

⁷ Porov. ibidem, s. 214.

práva nie sú možné v štáte, v ktorom je štát sám sebe posledným účelom a hodnotou. Služba štátu je v takýchto typoch štátoch najvyššou povinnosťou a cťou; zrada je najväčším zločinom (niektoré antické štáty, Mussoliniho Taliansko). Hodnoty dobra sa merajú hmatateľnými štátnymi účelmi a štátna moc sa stáva vrcholom hodnôt. Dôstojnosť a hodnota občanov nie je v nich samotných, ale v tom, akou mierou sú štátu užitoční. Práva občanov predom vyhradené a uznávané ako nedotknuteľné sú v takomto štáte nemysliteľné. Ľudské práve nie sú možné ani v štáte, ktorý sa pokladá za vrcholný orgán inštitucionalizovanej religiozity. Medzi takéto štáty možno zaradiť stredoveký štát vo vzťahu k cirkvi. Akými si analógiami sú štáty komunistické (nadradené trvalé ideí socializmu (komunizmu)) a fašistické (nacionalistické) alebo im podobné, kde štát preberá funkciu „rasovej a národnej duše“. Duchovné násilie je v takýchto typoch štátov často horšie, ako v prvých typoch, kde najvyššou cťou je služba štátu. Ak v prvých typoch je možná sloboda myslenia, pokiaľ neohrozuje mocenské pozície štátu, v tých druhých nie je principiálne možná vôbec.⁸

Ľudské práva sú od svojich osvietenských začiatkov až po dnešné dokumenty OSN akousi „výbavou človeka na cestu nedokonalým svetom“⁹, aby v ňom mohli žiť dôstojne a zodpovedne. Zodpovednosť je súčasne slobodou, ale aj osobnou disciplínou, je zaručením za slabších, ktorí ju nedokážu uniesť. Pritom je veľmi dôležité ako človek presadzuje práva druhých. Zodpovednosť sa stupňuje vtedy, ak si uvedomí, že k tomu, aby sa zastal práv „slabých“, je nutné bojovať proti „silným“. V mene takejto slobody a zodpovednosti boli koncipované ľudské práva.

Človek, ktorý sa zaujíma o problematiku ľudských práv sa môže pýtať, ako je možné tvrdiť, že ľudské práva sú univerzálne, keď sa myšlienky ľudských práv rozvíjali prevažne (mohli by sme povedať výlučne) v západnom svete? Prečo táto idea nenašla svoje uplatnenie napr. v Ázii, kde boli silné, rozvinuté kultúry (Japonsko, Čína) so svojimi silnými filozofickými systémami? Ako môžeme hovoriť o ich všeobecnej akceptácii, ak vznikali v kresťanskom svete? Je potom vôbec možné sa dohovoriť rovnakým jazykom ľudských práv po celom svete, alebo sú pojmy zrozumiteľné iba v našom, západnom svete? Odpovedať na tieto a podobné otázky vôbec nie je jednoduché. Často sú odpovedi v ostrom protiklade jedna voči druhej. R. Panikkar k tomu poznamenáva „(...) tvrdiť, že ľudské práva nie sú univerzálne by vlastne znamenalo tvrdiť, že nie sú ľudské práva. Takéto práva by prestali byť ľudskými právami.“¹⁰ Práve Všeobecná deklarácia je v tomto

⁸ Porov. *ibidem*, s. 216.

⁹ Porov. *ibidem*, s. 224.

¹⁰ PANIKKAR, R.: *Je pojem lidská práva součástí výhradně západní kultury?* Teologický sborník

výnimočná, pretože človeku prisudzuje univerzálne práva len z toho titulu, že sa narodil človekom a preto jeho práva sú totožné s právami ostatných ľudí. Neberie na ohľad na to, odkiaľ ten človek je, ale len na to, že je človekom. No práve Panikkar na druhej strane podotýka, že pojem ľudských práv nemôže byť univerzálny, pretože každá kultúra, každé spoločenstvo, každé náboženstvo vyjadruje svoje ľudstvo v pojmoch, ktoré sú typické pre určitú tradíciu a teda sa nemôžu stať právami univerzálnymi. Z toho jednoznačne vyplýva nutnosť dialógu, nutnosť rešpektovania jedinečnosti každej kultúry. ľahko by sa mohlo stať, a priznajme si to úprimne, že sa to aj často stáva, že každá iná kultúra, ktorá nevyznáva hodnoty našej, západnej kultúry, je považovaná za zaostalú a je ju nutné „poľudštiť“, „scivilizovať“, ľudí je nutné „poučiť“ o „ich právach“. Takýto „dialóg“ nás však vracia o mnoho rokov späť.

Otázka ľudských práv si okrem pozornosti v ekonomickej, sociálnej, náboženskej oblasti získala veľký význam aj v oblasti zahraničnej politiky, kde je chápaná partikulárne a je využívaná a často aj zneužívaná na ochranu národných záujmov, prípadne určitých záujmových skupín.

2 TERMINOLÓGIA ĽUDSKÝCH PRÁV

Jednotlivé deklarácie, prehlásenia a súčasné ústavy používali a používajú rôzne terminológie. Americká Deklarácie nezávislosti hovorí o prirodzených, vrodenných právach. Francúzska Deklarácia používa pojem práva človeka a občana. Rakúska ústav z roku 1867 zas hovorila o všeobecných právach štátnych občanov. Z nej pravdepodobne vychádzala piata hlava Ústavnej listiny z roku 1920, ktorá hovorila o „právach, svobodách, jakož i povinnostech občanských“.¹¹ Vo všeobecnej deklarácii ľudských práv, v Paktoch z roku 1966 o politických a občianskych právach, resp. o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach sa hovorí o ľudských právach. V rámci Rady Európy zas platí Dohoda o ochrane ľudských práv a slobôd. Všetky tieto dokumenty zakotvujú práva spolu s formuláciami, podľa ktorých ma jednotlivec právo určitým spôsobom konať, vyberať si obsah a formu svojho konania alebo má možnosť nekonať vôbec. Slobody sú spojené s ustanoveniami, v ktorých sa jednotlivcom niečo garantuje či zaručuje ako nedotknuteľné a hodné ochrany.

3 (1997) 13.

¹¹ BÍLEK, P., CHRŽOVÁ, J., ONDRÁČKOVÁ, J., ZOUBEK, V.: *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv*. Praha: Český helsinský výbor, 2002.

Slobody sú spojené so zaručením autonómnych priestorov, kde verejná moc nezasahuje, práva sú na druhej strane spojené s možnosťou konania a uplatňovania si nároku voči štátu. Takáto pestrosť používaných pojmov vyplýva z toho, že okrem právnej oblasti sa tieto pojmy oveľa častejšie používajú v bežnom živote.¹² Preto asi bude dobré vychádzať z faktu, že prirodzené práva sú konkrétnemu človeku dané jeho narodením (počatím) a ako celok sú tieto základné práva univerzálne, nezrušiteľné, neodňateľné a pod. Štát ako zákonodarca to iba deklaruje a právne zakomponuje do svojho právneho systému.

Na označenie subjektu základných ľudských práv a slobôd a z toho vyplývajúcich odvodených hospodárskych, sociálnych, kultúrnych a iných práv sa používajú rôzne pojmy ako každý, nikto, občan, človek, cudzinec, žena, národnostná menšina, obvinený, mladistvý, zdravotne postihnutá osoba, imigrant atď. Objektom práv a povinností zakotvených v dokumentoch týkajúcich sa ľudských práv sú potom výsledky konania ľudí (duševné vlastníctvo), hodnoty prináležiace ľudskej osobnosti (sloboda, zdravie, život, dôstojnosť a pod.).

3 HIERARCHICKÉ USPORIADANIE ĽUDSKÝCH PRÁV

3.1 Delenie ľudských práv

Univerzálnosť ľudských práv nevylučuje ich určité hierarchické usporiadanie. Mohli by sme povedať, že zabezpečenie jedných práv a slobôd je naliehavšie ako zabezpečenie iných.

Usporiadať ich je možné podľa rôznych hľadísk.¹³ A. Beneš¹⁴ ich rozdeľuje do troch základných kategórií: práva obranné, ochranné a participačné.¹⁵ Prvá skupina práv je postavená najvyššie, pretože chráni človeka, jeho práva a slobody jednak pred inými ľuďmi, ale aj pred neprimeranými zásahmi štátu. Sú neodňateľné a človeku patria za každých okolností. Vyplývajú zo samotnej prirodzenosti človeka. Sem zaraďujeme také práva ako je právo na život, náboženskú slobodu a s ňou spojenú slobodu svedomia, právo

¹² Porov. FILIP, J.: *K pojmu základného práva anebo svobody z hlediska jednoho nálezu Ústavního soudu*. Právník 8 (1995) 771-782.

¹³ Pozri napr. FILIP, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. MU Brno, 1997, s. 75-81.

¹⁴ Porov. BENEŠ, A. J.: *Problematika lidských práv*. Salve 9 (3) (1999) 25.

¹⁵ Toto delenie vyplýva z naliehavosti, s akou majú byť vyžadované. Niekedy sa toto delenie nazýva aj delenie podľa generácií, pretože jednotlivé práva, tak ako sú delené podľa naliehavosti, boli postupne formulované v priebehu dejín. Prvá skupina (prvá generácia) bola deklarovaná v 17. a v 18. storočí. Druhá skupina (generácia) je úzko spojená s robotníckym hnutím na prelome 19. a 20. storočia. Tretia skupina (generácia) práv je spojená s 20. storočím.

na súkromné vlastníctvo. Druhá skupina práv stojí v hierarchii o niečo nižšie. Sem patria tzv. sociálne a hospodárske práva a vyjadrujú právny nárok človeka na pomoc od štátu v krajných prípadoch núdze, v chorobe, v starobe. Ďalej sem patrí právo na dôstojnosť a česť, právo na súkromie, práva spojené s trestným stíhaním, právo na manželstvo a výchovu detí a pod. Patria sem ale aj práva národa na sebaurčenie, práva národnostných skupín atď. Tretiu skupinu, ktorá v tomto pomyselnom rebríčku podľa A. Beneša stojí najnižšie, tvoria práva, ktoré zaručujú človeku možnosť na aktívnu spoluúčasť na politickom a spoločenskom dianí štátu. Ako príklad môžeme menovať právo na zhromažďovanie, právo byť informovaný o verejných veciach, sloboda tlače a prejavu, právo na mier a pod.

Ďalšie kritérium na usporiadanie práv môže byť na práva základné a práva od nich odvodené. Prvú skupinu práv tvoria práva, ktorých nerešpektovanie sa rovná pohrdaniu človekom ako takým. Ich nerešpektovaním sa človek, ktorému sú tieto práva odopierané dostáva pod úroveň ostatných ľudí, resp. človeka, ktorý tieto práva odopiera. Tieto práva musia byť vymáhané za každých okolností, lebo sú integrálnou súčasťou ľudskej bytosti. Vymáhateľnosť práv, ktoré patria do druhej skupiny tzv. odvodených práv je relatívna a závislá na podmienkach tej ktorej spoločnosti. Medzi tieto práva môžeme zaradiť napr. právo na azyl.

Iné kritérium je klasifikácia podľa statusu.¹⁶ Podľa tohto sa jednotlivci sa nachádzajú vďaka svojej príslušnosti k štátu v niekoľkých polohách:

- status negatívny, ktorý spočíva v existencii sféry, do ktorej štát zasahovať nemôže a slúži k uspokojovaniu individuálnych potrieb človeka;
- status pozitívny. Jednotlivcovi sú priznané práva v podobe pozitívnych nárokov k využívaniu štátnych inštitúcií ako je právna rovnosť, štátne občianstvo. Vyplýva takto povinnosť štátu niečo urobiť, zaistiť. Môžeme povedať, že všetky základné práva majú tento aspekt;
- status aktívny. Človek (občan) môže aktívne zasahovať do diania v štáte (voliť, zastávať verejné funkcie a pod.);
- status pasívny, podľa ktorého je nemožné, aby existovala štátom neobmedzená osoba. To vlastne znamená nárok štátu voči jednotlivcovi, aby si plnil svoje základné povinnosti.

Je možné práva usporiadať na také, ktoré nie je možné žiadnym spôsobom obmedziť zákonom, potom také, ktoré možno obmedziť v určitom, presnom rozsahu a za presných

¹⁶ Porov. FILIP, J.: *Výbrané kapitoly ke studiu ústavného práva*, Brno: Masarykova Univerzita, 1997, s. 76-79.

podmienok a nakoniec také práva, ktoré možno realizovať len v medziach daných zákonmi toho ktorého štátu. Práva a slobody je ďalej možné deliť na základe subjektu práva a pod.

V podobnom duchu o obsahu ľudských práv hovorí moderná Listina základných práv a slobôd.¹⁷ Tá ľudské práva člení do štyroch skupín podľa ich dôležitosti.

1. *Základné ľudské práva a slobody.* Pre štát, ako aj pre ostatných občanov vyplýva absolútna nevyhnutnosť tieto práva rešpektovať a do nich nezasahovať. Sem patria napr. tieto práva: Právo na život, právo na osobnú slobodu, nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, právo na ľudskú dôstojnosť a s ňou spojené práva, právo vlastníť majetok a nedotknuteľnosť obydlia, právo na listové tajomstvo, sloboda pohybu a pobytu, sloboda vyznania, sloboda myslenia a svedomia, sloboda umeleckej činnosti a vedeckého bádania.
2. *Politické práva a slobody.* Tieto práva môžeme nazvať aj demokratickými právami, pretože umožňujú občanom aktívne zasahovať a zúčastňovať sa verejného života štátu: voliť a byť volený (za zákonom stanovených podmienok), zastávať štátne funkcie a pod. Tieto práva môžu byť a zväčša sú v štátoch dané len niektorým jednotlivcom (napr. v prípade možnosti voliť je to obmedzenie na dosiahnutie veku 18 rokov a pod.). Medzi tieto práva počítame právo podieľať sa na správe verejných vecí, petičné právo, zhromažďovacie právo, volebné právo, slobodu prejavu, právo na informácie.
3. *Hospodárske, sociálne a kultúrne práva a právo na priaznivé životné prostredie.* Tieto práva upravujú vzťah jednotlivca voči štátu a iným občanom v oblasti materiálnej a duchovnej (kultúrnej). Menovať môžeme právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu k nemu, právo podnikat', právo na prácu, právo na spravodlivú odmenu, právo na uspokojivé pracovné podmienky, právo na stávk, právo určitých skupín ľudí (mladistvých, žien, zdravotne a mentálne postihnutých) na zvláštne pracovné podmienky, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie, právo na priaznivé životné prostredie, právo na zdravotnú starostlivosť, právo na primerané zabezpečenie v starobe a pod.
4. *Právo na súdnu a inú právnu ochranu.* Sem patrí najmä právo na preskúmanie rozhodnutia orgánu verejnej správy, právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu, procesné práva, právo domáhať sa práva stanoveným postupom a iné.¹⁸

¹⁷ LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SVOBOD, www.psp.cz/docs/laws/listina.html, (26. 3. 2008).

¹⁸ Je zaujímavé, že Listina pozná len niekoľko povinností. Je to patrne kvôli tomu, že je to kódex práv. Ako príklad je vymenovaná povinnosť absolvovať školskú dochádzku po dobu stanovenú zákonom. Zároveň

3.2 K jednotlivým skupinám ľudských práv

Aké práva má vlastne človek? Skúsme nad tým v stručnosti zauvažovať s pápežom Jánom XXIII.¹⁹ Hneď od začiatku je nutné uviesť tie najzákladnejšie práva a to, že človek má právo na život, na telesnú integritu, ako aj na primerané prostriedky zabezpečujúce dôstojnú životnú úroveň, najmä výživu, odev, byt, odpočinok, lekárske ošetrovanie, ale tiež na potrebné služby, ktoré majú za povinnosť občianske vrchnosti zabezpečiť jednotlivcom, právo na pomoc v prípade choroby či invalidity, ovdovenia, staroby, nezamestnanosti a vôbec v prípade nezavinenej straty prostriedkov potrebných na živobytie.²⁰ Človek má okrem toho prirodzené právo na príslušnú úctu a na dobré meno, ďalej na slobodné vyjadrenie a šírenie svojej mienky a na vykonávanie akejkoľvek umeleckej činnosti, pokiaľ sa tým nenarušuje mravný poriadok a spoločné dobro. V neposlednom rade má právo byť pravdivo informovaný o verejných udalostiach. Človek má zároveň prirodzené právo na vzdelanie, a preto sa mu musí sprístupniť najmä základné vzdelanie. Úmerne s kultúrnym rozvojom jednotlivých štátov má však právo aj na odbornú a ďalšiu profesionálnu prípravu. Treba sa usilovať a pričiniť o to, aby sa všetci ľudia, ak majú potrebné nadanie, sa mohli venovať vyšším štúdiám. Toto právo chce človeku zabezpečiť to, aby každý človek zastával v ľudskej spoločnosti postavenie a zodpovednosť primerane svojim schopnostiam a nadobudnutým skúsenostiam.²¹ Medzi základné práva človeka patrí aj to, aby mohol uctievať Boha podľa svojho svedomia, ako aj súkromne i verejne vyznávať svoje náboženstvo. Lactantius hovorí: „(...)prichádzame na svet preto, aby sme Bohu, nášmu tvorcovi, príslušne a záväzne slúžili, jedine jeho uznávali a nasledovali. Týmito zväzkami nábožnosti sme pripútaní a viazaní k Bohu; odtiaľ i náboženstvo odvodzuje svoje meno“.²² Človek má ďalej právo voliť si slobodne životný stav, a teda má právo založiť si rodinu, v ktorej muž a žena majú rovnaké práva a povinnosti, alebo sa rozhodnúť pre povolanie ku kňazstvu, prípadne k rehoľnému životu.²³ Rodičia majú

Listina stanovuje, že povinnosti možno ukladať len v medziach a na základe zákona, a pritom sa musí dbať na dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd. Je takto zrejmé, že je tu priorita práv nad povinnosťami. Navyše sa zdôrazňuje, že akékoľvek zákonné obmedzenie základných práv a slobôd nesmie zasahovať do ich podstaty.

¹⁹ JÁN XXIII.: Encyklika *Pacem in terris.*, www.kbs.sk/?cid=1117035321, (11. 4. 2008).

²⁰ Porov. PIUS XI.: Encyklika *Divini Redemptoris*; www.kbs.sk/?cid=1117034331, (24. 4. 2008);

PIUS XII.: *Rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941*; www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1941/documents/hf_p-xii_spe_19410601_radiomessage-pentecost_it.html, (24. 4. 2008).

²¹ Porov. PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942*;

www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421224_radiomessage-christmas_it.html, (24. 4. 2008).

²² LACTANTIUS: *The Divine Institutes.*, Book IV, www.ccel.org/ccel/schaff/anf07.toc.html, (22. 4. 2008).

²³ Porov. PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942*;

www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421224_radiomessage-

prednostné právo živiť a vychovávať svoje deti.²⁴ Je jasné, že človek má od prírody právo nielen na prácu, ale aj na slobodnú iniciatívu.²⁵ S týmito právami nepochybne súvisí aj právo človeka na zdravé pracovné prostredie, ktoré nepoškodzuje jeho zdravie, neohrozuje jeho mravnú bezúhonnosť. Čo sa týka žien, treba im umožniť také pracovné podmienky, ktoré vyhovujú požiadavkám a povinnostiam manželiek a matiek.²⁶ Z dôstojnosti ľudskej osoby vyplýva aj právo, aby človek mohol vyvíjať svoju hospodársku činnosť v zhode s vedomím svojej zodpovednosti.²⁷ Pracujúci má právo na spravodlivú mzdu. S povinnosťou pracovať, ktorú ukladá človeku príroda, primerane súvisí prirodzené právo človeka žiadať si, aby za preukázanú prácu mohol pokryť životné potreby svoje a svojich detí: tak dôrazne vyžaduje príroda udržiavať človeka.²⁸ Z ľudskej prirodzenosti sa tiež odvodzuje právo na súkromné vlastníctvo, a to aj výrobných prostriedkov. Toto právo „je účinným obranným prostriedkom dôstojnosti ľudskej osoby, umožňuje uplatňovať jej zodpovednosť vo všetkých odboroch, je prvkom stálosti a spokojnosti pre rodinu a pokojného i usporiadaného rozvoja celej spoločnosti“.²⁹ Myslím, že nie je nutné zdôrazniť, že súkromné vlastníctvo má nevyhnutne sociálne poslanie.³⁰ Z prirodzenej spoločnosti ľudských bytostí vyplýva právo zhromažďovať sa a združovať sa, ako aj dať založeným spolkom formu, ktorá sa pokladá za najvhodnejšiu na dosiahnutie vytýčeného cieľa, konať v ich rámci z vlastnej iniciatívy a na vlastnú zodpovednosť.³¹ Každý človek má mať zaručené právo na pobyt a na zmenu bydliska v rámci svojho štátu. Keď má na to vážne dôvody, treba mu dať možnosť vystáť sa do iných štátov a tam sa usídlieť. Z dôstojnosti ľudskej osoby vyplýva aj právo mať aktívnu účasť na verejnom živote a prispievať svojím podielom k spoločnému dobru občanov. Človeka, ako takého v žiadnom prípade nemožno pokladať za predmet a pasívny prvok sociálneho života; naopak, treba ho mať za jeho subjekt, základ a cieľ.³² Ľudskej osobe náleží aj zákonitá ochrana svojich práv

christmas_it.html, (24. 4. 2008).

²⁴ Porov. PIUS XI.: Encyklika *Casti connubii*, www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121930_casti-connubii_en.html, (23. 4. 2008); PIUS XII.: Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

²⁵ Porov. PIUS XII.: *Rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941*; www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1941/documents/hf_p-xii_spe_19410601_radiomessage-pentecost_it.html, (24. 4. 2008).

²⁶ Porov. LEV XIII.: Encyklika *Rerum novarum*. www.kbs.sk/?cid=1117030953, (22. 4. 2008).

²⁷ Porov. JÁN XXIII.: Encyklika *Mater et Magistra*. www.kbs.sk/?cid=1117035308, (22. 4. 2008).

²⁸ Porov. PIUS XII.: *Rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941*...

²⁹ Porov. JÁN XXIII.: Encyklika *Mater et Magistra*. www.kbs.sk/?cid=1117035308, (22. 4. 2008).

³⁰ Porov. *ibidem*.

³¹ Porov. LEV XIII.: Encyklika *Rerum novarum*. www.kbs.sk/?cid=1117030953, (22. 4. 2008); PIUS XI.: Encyklika *Quadragesimo anno*. www.kbs.sk/?cid=1117032841, (22. 4. 2008); PIUS XII.: Encyklika *Sertum laetitiae*, www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_01111939_sertum-laetitiae_en.html, (23. 4. 2008).

³² Porov. PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944*,

a tá má byť účinná, nestranná a v zhode so zásadami pravej spravodlivosti. Podľa Bohom chceného právneho poriadku človek má neodcudziteľné a nepominuteľné právo na právnu bezpečnosť a na presne vymedzenú právnu oblasť, chránenú od akýchkoľvek svojvoľných útokov.³³

4 VÝVOJ POJMU ĽUDSKÝCH PRÁV

Aké sú príčiny hlbokej a zásadnej zmeny v postoji k ľudským právam ako to bolo vyššie spomenuté? Vymenovať ich všetky nie je jednoduché a ich pozvoľné dozrievanie trvalo niekoľko storočí. Stali sa predmetom rôznych teoretických úvah od chvíle, keď nové ponímanie štátu vošlo vďaka revolúciám do života. Boli rôzne hodnotené a bola im prisudzovaná rôzna dôležitosť (či už sa prijímali konštruktívne alebo deštruktívne).

Možno určiť tri hlavné prvky (príčiny), ktoré vytvorili štát, ktorého cieľom je ochrana práv, ktorými je človek „obdarovaný“ tým, že je človek a preto sú na štátnej vôli nezávislé. Hlavným prvkom ich vzniku je kresťanstvo a to najmä v „reformačnej interpretácii“. Druhým je historická podmienenosť sociálnej, hospodárskej, politickej a právnej situácie, v ktorej sa reformy presadzovali. Tretím prvkom je osvietenský racionalizmus so svojou teóriou prirodzeného práva. V ďalšom rozprávaní o ľudských právach však budeme v tejto práci vychádzať z koncepcie, ktorú v Teologických textoch načrtol dr. Sousedík.³⁴ Tá, podľa môjho názoru, veľmi správne a presne pomenúva dva základné vzťahy, z ktorých v konečnom dôsledku každá idea ľudských práv vykryštalizovala, a to vzťah človeka ku človeku (ostatným ľuďom) a vzťah človeka k niečomu, čo ho bytostne prevyšuje. V európskom kontexte je to Boh Amraháma, Izáka a Jakuba, je to Ježiš Kristus.

www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1944/documents/hf_p-xii_spe_19441224_natale_sp.html, (24. 4. 2008).

³³ Porov. PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942*; www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421224_radiomessage-christmas_it.html, (24. 4. 2008).

³⁴ Porov. SOUSEDÍK, S: *Idea lidských práv a její dvě verze*. Teologické texty **18(3)** (2007) 132-134.

4.1 Dve koncepcie pôvodu ľudských práv

Už zo stručného prehľadu v 1. kapitole vyplýva, že presvedčenie o potrebe určitej miery morálneho rešpektu voči ľudskej osobe sa v nejakom stupni vyskytuje vo všetkých známych kultúrnych okruhoch. Mimoriadneho významu nadobudlo v spojitosti so západoeurópsko-americkým okruhom. V tomto regióne sa rozvinulo až do koncepcie ľudských práv. Ľudské práva sú ideí chápané ako univerzálne platné (v časopriestorovom zmysle slova) spoločenské normy, ktoré sú zákonodarcami povinní rešpektovať pri písaní a formulácii všetkých zákonov. K výslovnému prehláseniu ľudských práv došlo prvýkrát na konci 18. storočia v americko-západoeurópskej oblasti. Pre rozšírenie právnej kodifikácie mala na nich najväčší vplyv a význam Všeobecná deklarácia ľudských práv vyhlásená OSN v roku 1948.

Naša civilizácia je postavená na židovsko – kresťanskej tradícii. V tejto tradícii sa človeku pripisuje zvláštne postavenie v množine stvorených vecí. Človek je na rozdiel od ostatného stvorenia „stvorený“ na obraz a podobu Božiu. Je obrazom transcendentného stvoriteľa. Z toho vyplýva, že človeku prináleží zvláštna úcta, či dôstojnosť, podobne, ako prináleží Stvoriteľovi. Toto je vyjadrené v Starom zákone a prehĺbené v Novom zákone (napr. Horské kázanie). Avšak už v Biblii možno pozorovať dvojité rozdeľovanie ľudí: na vyvolených, ktorým prináleží iná, vyššia forma úcty a zaobchádzania a tých ostatných (pohanov), ktorí si nezaslúžia rovnaký prístup³⁵, hoci v knihe Genesis sa hovorí o spoločnom pôvode celého ľudstva.

V Európskom a tým pádom aj v Americkom kontexte sa postupne podľa dr. Sousedíka vykryštalizovali dve, podstatne odlišné koncepcie pojatia ľudských práv³⁶: Teistická a antropocentrická. Pre prvú, ako bolo vyššie uvedené, je charakteristické odvodzovanie ideí ľudských práv od zvláštneho, osobitého vzťahu človeka k transcendentnému stvoriteľovi oproti ostatným stvoreniam. Podľa druhej bude potom dôležitá samotná, na Bohu nezávislá dôstojnosť človeka, ktorá vyplýva z jeho prirodzenosti. Kým prvá idea je postavená na Biblickom základe a je vo svojej podstate staršia, druhá svoj veľký rozvoj zažíva až v období osvietenstva a je teda podstatne mladšia. Treba upozorniť, že až z nástupom tejto druhej, antropocentrickej koncepcie v období osvietenstva, dochádza k explicitnej formulácii ľudských práv tak, ako ich, samozrejme v pozmenenej podobe, poznáme a používame v súčasnosti. Tiež však treba dodať, že vzhľadom na úzke prepojenie oboch základných východiskových vzťahov, je

³⁵ Porov. Ex 21, 20-27, Bible, Česká biblická společnost 1996.

³⁶ SOUSEDÍK, S: *Idea lidských práv a její dvě verze*. Teologické texty **18(3)** (2007) 132.

rozlíšenie medzi antropocentrickým a teistickým pohľadom niekedy veľmi obtiažne a oba pohľady sa v niektorých bodoch prekrývajú.

Aké je teistické poňatie ľudských práv? Narážame na problém, že ani toto poňatie nie je jednoznačné. Za predstaviteľov tohto konceptu považujeme najmä cirkevných otcov, teológov stredoveku a novoveku a kresťanských filozofov a mysliteľov všetkých čias. Vidíme, že týchto obhajovateľov teistického konceptu delí veľká časová, historická a kultúrna priepasť. Kým jedni platnosť myšlienky ľudských práv odvádzajú na čisto biblickom podklade, iní začínajú do tohto biblického základu preberať pojmy z antickej filozofie, napr. nauky o prirodzenom práve³⁷. Takto koncipovaná teória ľudských práv je síce postavená na biblických základoch, ale je navyše formulovaná čisto rozumovými prostriedkami. Potom aj univerzálnosť ľudských práv je v prvom prípade postavená na biblickom obraze stvorenia prvého človeka a z neho vychádzajúcich všetkých ľudí, v druhom prípade aj na presvedčení o objektívnej platnosti týchto práv. Biblická koncepcia či už postavená na čisto biblickom základe alebo na zmiešanom biblicko-antickom základe zdôrazňuje, že každá ľudská bytosť má z Božej vôle povinnosť, aby každého človeka rešpektovala a uznávala a tak mu umožnila uskutočniť jemu vlastné povolanie, ku ktorému ho volá samotný Stvoriteľ všetkých ľudí³⁸. Táto vôľa transcendentného Stvoriteľa je vyjadrená v Božom zákone, v ktorom je jasne stanovené, aké majú jedni ľudia voči druhým povinnosti a teda logicky, aké majú tí druhí voči tým prvým práva! Je zaujímavé, že teistická teória taxatívne nevymenúva tieto práva. Možno ich vytušiť z diel autorov patriacich k tejto tradícii a z Božieho posolstva. Patrí sem napr. právo na život, právo na súkromné vlastníctvo, právo na slobodné vyznávanie viery a právo nebyť nútený vieru prijať, právo na vlastný kult, právo dieťaťa na to byť vychovávané³⁹ a iné. Tieto práva snád' možno nazvať práva, ktoré sú nevyhnutné na dosiahnutie cieľa ľudského života, ktorý je daný Bohom. Preto je zrejmé, ako to poznamenáva dr. Sousedík, že sem nepatria a vlastne ani logicky nemôžu patriť napr. niektoré politické práva (právo na občiansku rovnosť atď.), pretože tieto práva nie sú nevyhnutne spojené s dosiahnutím cieľa ľudského života. A ďalej, ako píše dr. Sousedík, ani nemajú časovú a priestorovú univerzalitu, lebo sú podmienené kultúrnym, spoločenským a politickým vývojom tej ktorej ľudskej komunity⁴⁰.

Druhé chápanie práv má v centre človeka a nazývame ho preto antropocentrické⁴¹.

³⁷ Porov. ibidem.

³⁸ Porov. ibidem, s. 133.

³⁹ Tu môžeme napr. vidieť, ako povinnosť jedných (rodičov) je právom druhých (detí).

⁴⁰ Porov. ibidem, s. 133.

⁴¹ Porov. ibidem, s. 132.

Jeho rozvoj je spojený najmä s tendenciou novovekých mysliteľov prenášať záujem z Boha na človeka a neskôr Boha úplne zatlačiť do úzadia. Takto sa idea ľudských práv stáva na Bohu úplne nezávislou. Vyvstáva otázka, aký to má vplyv na formuláciu ľudských práv ak Boh, ktorý bol do vtedy takmer ústredným motívom na ich formuláciu, je z tohto procesu eliminovaný? Pre ľudí zaoberajúcich sa ideou ľudských práv bolo potrebné nájsť iné, náhradné, na Bohu nezávislé zdôvodnenie. V rámci osvietenstva ich bolo vypracovaných niekoľko. Najvýznamnejšie sa však podľa dr. Sousedíka zdá byť také, ktoré on nazýva „vývojová teória“. Podľa tejto teórie sú dejiny ľudstva členitým procesom, konvergujúcim zákonite k jednotnému cieľu, totiž k spoločenskému stavu najvyššej možnej slobody a autonómie (svojprávosti) človeka⁴². Z toho samozrejme vyplýva, že takto chápaná autonómia automaticky znamená antropocentrické zameranie ideí ľudských práv. Z historického pohľadu je táto myšlienka spojená s európskou modernou. Pre postmodernu, epochu 19. storočia, je charakteristické, že ľudské práva sú záležitosťou konsenzu, ktorý sa musí, aby získal všeobecnú platnosť, potvrdiť právnymi normami. Je však možné, aby idea ľudských práv bola odôvodnená len zhodou názorov a nie inými, hlbšími ideami?

Pre obe koncepcie, teistickú aj antropocentrickú je charakteristické, že človeku prisudzujú, zo svojho pohľadu, určitú mieru slobody a nedotknuteľnosti. Ľudská sloboda sa stáva v antropocentrickom ponímaní najvyšším zákonom (právom) a ostatné právne normy či zákony ju len bližšie špecifikujú. To však môže viesť k tomu, že niektoré takto formulované normy postavené na absolútnej slobode bez transcencie ľudskej osoby vedú k formulácii takých práv, ktoré môžu byť v priamom rozpore s ľudskou dôstojnosťou. Ako je to možné? Prečo objekt tejto idey, človek, sa stáva „obeťou“ antropocentrizmu?

Ak sa bližšie pozrieme na antropocentrický model ľudských práv, tak v ňom môžeme nájsť práva, ktoré môžu byť bez problémov prijaté aj zástancami teistického modelu: právo na život, na súkromné vlastníctvo a pod. Ďalej tu objavujeme práva, ktoré majú svoj obraz v staršej (predmodernistickej) tradícii, ale v modernizme (v dobe osvietenstva) im bol priradený iný zmysel, ktorý sa dostal do protikladu tomu, ako je (bol) vykladaný v teistickom ponímaní. V tejto súvislosti dr. Sousedík uvádza ako príklad právo na slobodu vyznania⁴³, ktoré v teistickom ponímaní znamenalo nezasahovanie do práv človeka slobodne sa hlásiť a veriť v jedného Boha podľa Starého a Nového zákona. V antropocentrickom zmysle slova táto sloboda však znamená, že človek môže dobrovoľne neveriť v žiadneho boha⁴⁴. V neposlednom rade, keďže antropocentrické a teistické poňatie

⁴² Porov. ibidem, s. 133.

⁴³ Porov. ibidem, s. 134.

⁴⁴ Táto nevier a v žiadneho boha je v dnešnej dobe diskutabilným pojmom. Ľudia si aj pod vplyvom

je postavené na úplne iných základoch, v antropocentrickom ponímaní ľudských práv nachádzame práva, ktoré sú v priamom rozpore s teistickou tradíciou, ktoré v teistickej tradícii nemajú svoje miesto. Patrí sem právo na smrť (aktívna eutanázia), právo matky rozhodnúť sa, či si ponechá dieťa (právo na potrat) a iné.

5 ANTROPOCENTRICKÝ POHĽAD

V antropocentrickom ponímaní ľudskej práva je možné chápať ako produkt sekularizačného procesu a o dodržiavaní či nedodržiavaní ľudských práv môžeme v pravom zmysle hovoriť až vtedy, keď bol človek pochopený na základe svojej individuálnej slobody. Vznik ideí ľudských práv v pravom zmysle slova možno teda datovať až od novoveku. Na druhej strane je nutné poznamenať, že z vyššie napísaného vyplýva, že v histórii môžeme pozorovať stopy, ktoré viedli k formulácii tejto ideí.

Je isté, že historický vývoj, ktorý viedol k formulácii idey ľudských práv nemožno klásť len do novoveku a s ním spojených revolúcií, ale má svoje hlbšie korene, ktoré siahajú až do raných filozofických systémov antickej filozofie a vinú sa celými dejinami ľudstva. Z filozofického pohľadu, „otázka ľudských práv nepredstavuje neutrálnu filozofickú tému“⁴⁵, ale je plná rozporov, protirečení a bojov.

Položme si otázku, z akej filozoficko-kultúrnej tradície vychádza európska kultúra a teda môžeme dodať aj Všeobecná deklarácia ľudských práv? Kde sú jej korene? Odpoveď je myslím si, že zrejme: z gréckorímskej kultúrnej tradície⁴⁶ a z kresťanstva, ktoré nadväzuje na židovskú kultúrnu a náboženskú tradíciu. Na túto tézu budeme nadväzovať pri našom ďalšom uvažovaní o ľudských právach vo vzťahu k svetu, vo vzťahu sveta k ľudským právam a vo vzťahu cirkvi k ľudským právam.

antropocentrického zamerania dnešnej doby hľadajú a nachádzajú vlastných bôžikov v podobe konzumu, vedy a jej výdobytkov. To však nič nemení na tom, že sloboda svedomia, ktorá je do dnešnej doby prebraná z histórie, je vysvetľovaná diametrálne odlišne, ako to bolo v dobe, kedy sa táto myšlienka slobody zrodila a rozvíjala.

⁴⁵ UMLAUF, V.: *Angažované mlčenie za ľudská práva*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 147.

⁴⁶ Po grécko-perzských vojnách sa staroveké Grécko stalo kultúrnym, vzdelanostným centrom vtedajšieho sveta. Po jeho rozmachu nastupuje ešte väčší rozmach rímskej ríše, ktorá nadväzuje na grécku. Tak sa vlastne vďaka Grécku a Rímu stali Európske dejiny dejinami sveta. (Porov. HORA-HOREJŠ, P.: *Toulky českou minulostí I. 3.* vydanie, Praha: Baronet, 1995, s. 58 – 59).

5.1 Historický prehľad vývoja antropocentrického pohľadu

5.1.1 Antika

Pre západnú kultúrnu tradíciu je typická právna mentalita a aj náš vzťah a vnímanie druhých ľudí je založené na právnom vnímaní. Uznanie iného človeka sa v západnej spoločnosti deje prostredníctvom uznania jeho práv.⁴⁷ Takýto pohľad bol typický pre rímske právo a toto právne povedomie silne ovplyvnilo, spolu s rímskou filozofiou, chápanie západoeurópskeho práva. Korene západoeurópskej kultúry siahajú ešte hlbšie do minulosti, pretože rímska kultúra nadväzovala na kultúru a filozofiu starovekého Grécka. Klasická grécka filozofia sa zaoberala rôznymi témami a jednou z nich bol aj človek. Preto je samozrejmé, že sa zaoberala aj otázkou spravodlivosti. Aristoteles hovorí, že spravodlivosť je najkrajšia zo všetkých cností a Sokrates dodáva, že je lepšie nespravodlivosť strpieť ako nespravodlivosť konať, pretože ten kto takto nespravodlivo koná, popiera takto uznanie dôstojnosti druhého človeka.⁴⁸ Z toho jednoznačne vyplýva, že už v antickej kultúre môžeme nájsť nie len náznaky toho, že antika mala celkom jasno v otázke rovnosti ľudí.⁴⁹ Myšlienka nadradenosti prirodzeného práva nad pozitívnym sa objavuje v antike okolo 5. storočia pred Kristom. V tom čase sa formulujú prvé postuláty o rovnosti ľudí. Aikidamas (4. storočie pr. Kr.) tvrdí, že Boh stvoril ľudí slobodných a nikoho neurobil otrokom. Už spomínaný Aristoteles rozlišoval prirodzené právo (právo dané z prirodzenosti človeka a zo spravodlivosti) od práva pozitívneho (právo zaručené politickým zväzkom). Zvláštne miesto má v tejto súvislosti stiocká filozofia.⁵⁰ Marcus Aurelius tvrdí, že keďže všetci ľudia majú spoločnú schopnosť rozumu, sú spoluobčanmi toho istého štátu a preto majú aj spoločné práva.⁵¹ Je samozrejmé, že v štáte, akým bola Rímska ríša sa filozofia premietla aj do práva. Z tej doby poznáme termín „právo spoločné všetkým (ľuďom a) národom“.⁵² V tomto ponímaní je právo prirodzeným právom. Spočíva v právne-etických zásadách, ktorých spoločenské uznanie je dané stálym užívaním a nie vzájomnými (právnymi) dohodami, ako to môžeme vidieť v dnešnej dobe. V tomto bode, s koncom antickej doby, s koncom Rímskej ríše, na chvíľu utícha „antropocentrické uvažovanie“ v otázkach ľudských práv. Nastupuje kresťanstvo.

⁴⁷ Porov. BOTEK, L.: *Prameny lidských práv a jejich výkon z pohledu křesťanů*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad, 2002, s. 140-141.

⁴⁸ Porov. ibidem, 141.

⁴⁹ Toto sa netýkalo otrokov, ktorí neboli do tejto rovnosti a spravodlivosti zahrnutí.

⁵⁰ Porov. napr. diela M. T. Cicerona, ktorý hlása myšlienku bytostnej jednoty všetkých ľudí, ktorý sú si mocou svojho človečenstva rovní. (CICERO, M.T.: *De officiis*. III, 6, 27).

⁵¹ Porov. AURELIUS, M.: *Ta eis éautón.*, IV, 4, 32, salve.op.cz/obsahy/1999/3b2.html, (24. 3. 2008).

⁵² *Commune ius omnium gentium*.

5.1.2 Stredovek

Až v stredoveku znova pozvoľna ožíva táto myšlienka. V stredoveku panovníci vyhlasovali rôzne privilégia, ktoré obsahovali obmedzenia štátnej moci a súpis práv pre určitú skupinu obyvateľov. Jedným z prvých takýchto dokumentov bola Magna Carta Libertatum z roku 1215 zostavená v cisterciánskom opátstve v Pontigny, ktorá bola výsledkom boja medzi Jánom Bezzekom a anglickou šľachtou o obmedzenie kráľovskej moci. Má 63 článkov týkajúcich sa materiálnych záujmov určitých sociálnych vrstiev, politického zriadenia a postavenia štátneho aparátu. Stanovuje: Všetci obchodníci majú mať možnosť zdraví a bezpečne z Anglicka vycestovať a do Anglicka vstupovať a majú právo sa zdržiavať, a ako po zemi, tak aj po vode ním (Anglickom) prechádzať, aby podľa starých a právoplatných zvykov, oslobodení od všetkých nezákonných ciel nakupovali a predávali...⁵³ Magna Carta Libertatum sa takto stáva v danom čase revolučným dokumentom, ktorý normatívne načrtáva osnovu stavovskej slobody pohybu. Navyše vnútorne predznamenáva slobodu človeka (obchodníka) pred zasahovaním zo strany štátu a iných ľudí. Postupne sa tak začína rozvíjať náuka prirodzeného práva, ktorej dôležitý tvorca J. Locke neskôr prehlásil, že právo na život, osobnú slobodu a užívanie majetku nemožno oddeliť ľudskej bytosti a štát preto musí tieto práva rešpektovať. Je pravda, že Carta oslovuje a „oslobodzuje“ iba obchodníkov, avšak týmto sa stáva jedným z prvých precedensov, ktorý neskôr vyústí do pojmu „každý“ v zmysle, akom ho dnes používa Všeobecná deklarácia.

Ďalším významným medzníkom v antropocentrickom chápaní ľudských práv predstavuje renesancia a s ňou spojená idea sekularizácie štátu a suverenity ľudu. V diele *Defensor pacis* (1324) Marsiliusa z Padovy (1275 – 1343) sa moc panovníka neodvíja od Boha, ale od ľudí. Z toho titulu nie je panovník viazaný na cirkev a pápeža, ale na zákony štátu, ktoré sú od cirkevných nezávislé.

5.1.3 Novovek

Ďalšou významnou udalosťou pre rozvoj antropocentrického chápania ľudských práv bola anglická priemyselná revolúcia a s ňou spojená myšlienka liberalizmu. John Milton (1608 – 1674), ktorý bude neskôr nazvaný „apoštolom liberalizmu“⁵⁴, J. Locke (1632 – 1704), významný učiteľ liberálneho ponímania prirodzených ľudských práv, W. Blackstone, ktorý

⁵³ Porov. JIRÁSKOVÁ, V.: *Ústavní základ, na jakém se členské státy vzdaly svých kompetencí a způsob jejich předání EU (Komparativní metoda)*, in: PAVLÍČEK, V. a kol.: *Suverenita a evropská integrace. K ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské unie*, Praha: 1999, s. 55.

⁵⁴ *Milton and Republicanism*, ARMITAGE, D., HIMY, A. and SKINNER, Q. (eds.); Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

vychádzajúc z Locka formuloval koncepciu absolútnych práv anglických poddaných, patria medzi najvýznamnejších „hýbateľov“ a „ovplyvňovateľov“ vtedajšieho, ale najmä budúceho ponímania ideí prirodzených ľudských práv. Myšlienka Locka, že slobodu nestačí len filozoficky študovať a pomenovať, ale ju potrebné v prvom rade právne uzákoniť, našla svoje ďalšie rozpracovanie v diele Ch. Montesquieu (1689 – 1755) *Duch zákonov*, kde, podobne ako Locke, rozpracúva rozdelenie štátnej moci na výkonnú, zákonodarnú, ale navyše on k týmto kategóriám pridal nezávislú súdnu moc, pretože bez nej dochádza k potlačeniu slobody a v prácach „otcov“ americkej ústavy z roku 1787 *Listy Federalistov*⁵⁵ (*Federalist Papers*), ktorá predstavuje sériu 85 článkov, ktoré obhajujú ratifikáciu Konštitúcie Spojených štátov. V dielach J. J. Rousseau (1712 - 1778) sa rozvíja demokratická interpretácia teórie spoločenskej zmluvy, ktorá je zdôvodnená kategóriami rovnosti a slobody.

Pre 17. storočie je charakteristické, že teologická argumentácia začína ustupovať rozumovej a zisky náboženskej skúsenosti sa pozvoľna menia vo filozofické postuláty. Argumentácia v prospech nových požiadaviek vedená z počiatku výhradne z pozície božského a pozitívneho práva sa nemohla zastaviť u konkrétnych biblických citátov. Viedla k zovšeobecneniu, ktoré vychádzalo z prvkov teologických a právnych. Slobodné požiadavky božej vôle sa začali spájať s rozumovou evidenciou a rehabilitovali prirodzené právo. Nakoniec pole božej vôle ovládol ľudský rozum so svojou logikou. Ak na počiatku biblia a rozum prinášali ekvivalentné výsledky, stane sa neskôr biblická argumentácia zbytočná, pretože rozumová evidencia na obhájenie stanoviska úplne dostačuje.⁵⁶ Hugo Grotius pokračoval po tejto ceste.⁵⁷ Jeho veta o platnosti prirodzeného práva aj v tom prípade, žeby Boha nebolo, znamenala zásadný obrat v teoretickej ale aj praktickej oblasti práv. Je to radikálny odklon od závislosti človeka na Bohu k autonómii rozumu, ktorý nepotrebuje nič iné len sám seba. Racionalizmus sa ale v Grotiovom ponímaní stal len inou cestou, akou dochádzal k podobným záverom ako teológia. V jeho záujme nebolo uskutočniť „revolúciu“. Avšak postupne rozvíjaním jeho myšlienok nastupoval antropocentrizmus a dôsledný individualizmus namiesto teocentrizmu. Rozum sa stal prameňom rovnakej pravdy, ktorá bola obsahom božej vôle.⁵⁸ Grotiove dielo tak nechtiac dalo vznik „slávnej“ epoche profánneho osvietenského prirodzeného práva.

K prehodnoteniu objektívnych občianskych práv na subjektívne ľudské práva došlo v severoamerických anglických kolóniách. Osady, ktoré tam zakladali zväčša

⁵⁵ Porov. HAMILTON, A.: *Listy federalistů*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1994.

⁵⁶ Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990, s. 97.

⁵⁷ Porov. GROTIUS, H.: *On the Law of War and Peace*, www.constitution.org/gro/djbp.htm, (24. 3. 2008).

⁵⁸ Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990, s. 98.

nonkonformisti zakladali svoje ústavy na zmluvných základoch inšpirovaných najskôr starozákonne, neskôr pod vplyvom Locka. Ilustrujú zároveň prechod od spoločnosti teokrickej k čisto laickej. Na začiatku bola Pennsylvánia, ktorá ako prvá uzákonila úplnú náboženskú slobodu⁵⁹. Boje s materskou krajinou viedli osady (štáty) k ohraničeniu občianskej oblasti, do ktorej má byť zásah štátnej moci neprípustný. Od roku 1776 dochádza k vyhlasovaniu celej rady deklarácií práv. Preambula ku konštitúcii štátu Massachusetts stanovuje výslovne zaistiť každému občanovi možnosť užívať v bezpečí a pokoji prirodzené práva. Najväčšieho významu dosiahlo vyhlásenie štátu Virgínia. V preambule potvrdzuje, že všetci ľudia sú od prírody rovnako slobodní a nezávislí, majú vrodené právo sa tešiť zo života a slobody, získavať majetok, usilovať sa o šťastie a bezpečie a dosiahnuť ich.⁶⁰ Prvý paragraf deklaruje prirodzenú slobodu a nezávislosť všetkých ľudí, ktorým prináležia inherentné práva, o ktoré nemôžu byť oni ani ich potomstvo pripravení. Týmito právami sú život a sloboda, nadobúdanie a držanie majetku, blahobytu a bezpečia. Druhý paragraf prehlasuje ľud za prameň úplnej moci v štáte a úrady za poverencov ľudu. Občania majú neodcudziteľné právo vládu kontrolovať, reformovať alebo ju odstrániť, keby sa stanovenému cieľu spreneverila. Verejné funkcie nemožno obsadzovať dedične a sú vylúčené privilégia jednotlivcov či skupín. Základom občianskych vzťahov je rovnosť ľudí. Zaručuje sa rozdelenie a striedanie vládnej moci pomocou slobodných volieb. Súdny zabezpečujú občana proti štátnemu útlaku právom poznať dôvod zadržania, verejným pojednávaním, jednomyselným rozhodnutím sudcov. Súdnictvo je prísne oddelené od zákonodarnej a výkonnej moci. Každá osoba obvinená z trestného činu má právo vedieť, z čoho je obvinená, má právo na konfrontáciu so žalobcom a svedkami obžaloby, právo predkladať dôkazy na svoju obhajobu a odoprieť výpoveď proti sebe. Slobody nemôže byť nik zbavený iba na základe zákona či rozsudku. Zakazuje sa ukladať nadmerné pokuty, ukrutné či neobvyklé tresty. Prehlásenie ďalej obsahuje ustanovenia o slobode tlače a slobode vyznania.⁶¹ Keď však konvent nezávislých Spojených štátov v roku 1787 prijal novú federálnu ústavu, najdôležitejšie demokratické prvky americkej revolúcie v nej na základe kompromisu medzi severnou buržoáznou a južnou otrokárskou spoločnosťou nezakotvil. Až v roku 1791 doplnil ústavu o Listinu práv (Bill of Rights). Možno konštatovať, že politický humanizmus nastupuje svoju cestu a cieľom štátu sa stáva občan. Štátna moc by mala odteraz existovať len ako záruka

⁵⁹ Ako bolo vyššie uvedené, boj za náboženskú slobodu (slobodu vyznania) bol dôležitým motorom pri zmenách v kontinentálnej Európe a na ostrovoch a logicky sa preniesol spolu s novoosadníkmi, ako nosná téma presadzovania ľudských práv, aj za Atlantik.

⁶⁰ Táto deklarácia sa stala predlohou Lafayettovi ku koncepcii francúzskej deklarácie.

⁶¹ Porov. *The Virginia Declaration of Rights*, www.gunstonhall.org/documents/vdr.html, (2. 4. 2008).

sebaurčenia človeka. Poddaný, často bez základných práv, sa stal občanom, svojprávnou osobnosťou. K tomu patria aj statky, ktorými disponuje a mravné sebaurčenie. Majetok bolo jediné, kde sa dovoľoval zásah štátu v prospech spoločnosti za určitých, zákonom presne vymedzených okolností.⁶² V tejto súvislosti pripomeňme jednu priaznivú okolnosť anglo-amerického prostredia, ktorá pomohla k rozvoju učenia o prirodzených právach. Anglický právny systém sa na rozdiel od kontinentálnej Európy neopieral iba o zákonné právo, ale predovšetkým o tzv. všeobecné právo, tj. pôvodné, zvykové právo rozvíjané súdnymi rozhodnutiami a aj o právo spravodlivosti vytvárané zvláštnymi súdmi. Takýto prístup k právu dovoľil prisúdiť k stredovekým listinám práv a slobôd moderný obsah. Takýmito dokumentmi boli už spomínané *Petition of Rights* (Prosba o práva) z roku 1628 a *Bill of Rights* (Listina práv) z roku 1689. Lenže Anglicko bolo stále historicky späté s dedičstvom feudálnej spoločnosti. Preto je logické, že „cesta slobody“ smerovala cez oceán do Severnej Ameriky, kde noví osadníci chceli dosiahnuť lepšieho hospodárskeho a spoločenského postavenia a uznania.

V Paríži bola 17. júla 1789 dobitá Bastila a tým bol podstatnou mierou urýchlený chod revolučných udalostí. Prehlásenie práv človeka a občana bolo prijaté 26. augusta 1789. Toto Prehlásenie v sedemnástich článkoch vyhlasuje, že ľudia sa rodia a zostávajú slobodnými a rovnoprávnymi, a že cieľom každého spoločenského zriadenia je zachovanie prirodzených a nepremlčateľných ľudských práv. Tieto práva sú sloboda vlastníctva, bezpečnosť a odpor proti útlaku. Nikomu nemôže byť bránené v tom, čo nie je zakázané zákonom, a nikto nie je nútený robiť to, čo zákon nenariaďuje. Zákon je charakterizovaný ako všeobecná vôľa a je rovnaký pre všetkých, či poskytuje ochranu alebo trestá. V Prehlásení sú okrem iného uplatnené zásady talianskeho právniká Cesare Bonesana de Beccarii (1737 - 1794), ktorý vo svojich prácach presadzoval humanizáciu trestného práva vrátane zrušenia trestu smrti. Tak napríklad, každý môže byť obžalovaný alebo väznený iba v prípadoch určených zákonom a spôsobom, ako zákon predpisuje. Každý je považovaný za nevinného až do doby, kým nie je dokázaná jeho vina. Slobodné vyjadrovanie myšlienok a názorov sa označuje za jedno z najdrahocenejších práv človeka. Nikto nesmie byť stíhaný za svoje názory i náboženské, pokiaľ ich prejav nenarušuje verejný poriadok. V závere Deklarácie nájdeme potrebu zaistiť práva človeka a občana pomocou verejnej moci, zriadenou v prospech všetkých a všetkými. Vo svojej úprave vlastníckej slobody Deklarácia práv človeka a občana v čl. 17 vymedzila vlastnícke právo. Vyvlastnenie táto úprava pripúšťala, a stala sa tým vzorom pre ústavné úpravy vlastníckeho

⁶² Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990, s. 112-114.

práva dodnes, iba za predpokladu „zákonom ustanovenej verejnej nevyhnutnosti“ a „pod podmienkou spravodlivého a predchádzajúceho odškodnenia.“ Hospodársky liberalizmus skoncipoval požiadavku práva na slobodný hospodársky rozvoj, kritiku štátneho protekcionizmu, požiadavku slobody svojej vlastnej aktívnej činnosti získavať prostriedky na vlastné živobytie. Z toho odvodili požiadavku slobody podnikania a slobody povolania.

Úsilie odstrániť výrazné sociálne nerovnosti viedli od konca 19. storočia k vytvoreniu skupiny základných sociálnych práv. Medzi sociálne práva patrí právo na prácu (resp. právo získavať prácou primerané prostriedky pre svoje životné potreby), právo na spravodlivú odmenu za prácu, právo na humánne pracovné podmienky, právo na stávk, právo na ochranu a podporu rodiny, právo na ochranu matiek, detí a mládeže, právo na všeobecný a rovnoprávny prístup k právu (pomoc pri riadení, poradenstvo a pod.), právo na dôstojné bývanie, právo na vzdelanie, právo na zdravotnú starostlivosť a sociálne zabezpečenie, právo na ochranu spotrebiteľa, právo na ľudské, dôstojné a ekologicky zdravé životné prostredie, právo na odpočinok atď. Sociálne práva viedli k odstráneniu najvýraznejších podôb sociálnej nerovnosti a stali sa neodmysliteľnou súčasťou moderného demokratického štátu. Aj keď časť týchto práv má povahu teleologickú (t.j. určuje ciele štátu), predstavuje orientáciu, ovplyvňuje rozpočet, subvenciu, rozpočtovú kontrolu, informačnú činnosť štátu, výskum a vývoj.

Napriek ovplyvneniu prírodnými vedami zostalo anglické myslenie v princípe personalistické. Človek ako taký neprestal byť svojbytnou realitou a subjektom práva. Nepopieral sa jeho vzťah k vyššej, personálnej realite. Práva individua sa prakticky nepopierali. Individuum je stredom, ktorý majú inštitúcie chrániť. Štátny aparát nestráca svoje funkcie a žiadna teória ho nerobí z prostriedku účelom. Anglosaský duch nikdy nepodľahol pokušeniu nadradiť záujmy štátu nad záujmy individua.⁶³ Obsah pojmov ako ľudská sloboda, blaho, rovnosť mal teda v rôznych častiach sveta (kontinentálna Európa, Amerika) rôzny obsah. Čo Rousseau (Francúzsko) nazval slobodou, platilo za Atlantikom za neslobodu. Ak bolo ľudstvo v Amerike hodnotou prevyšujúcou občianstvo, na kontinente to bolo presne naopak. Podľa jednej teórie malo byť občianstvo naplnením ľudských cieľov; podľa druhej bol človek „materiálom“ k občianstvu, v ktorom sa zmysel ľudstva uskutočnil. Ak mala na jednej strane sloboda jedinca prevyšovať záväzky spoločenské, existuje na druhej strane pravá sloboda len v tom prípade, že sa vedome konformuje so záväzkami spoločnosti. Rovnosť sa na jednej strane chápe ako rovnosť príležitostí, na druhej strane však smeruje k chápaniu materialistickému. K vyrovnávaniu

⁶³ Porov. ibidem, s. 119.

týchto rozdielnym pohľadov dochádza až v priebehu nasledujúcich storočí. Anglosaský „svet“ pokračuje v dôslednej obhajobe ľudských práv a uvažuje o ich presnejšej a reálnejšej aplikácii v praktickej politike. Kontinentálna filozofia, hoci chce byť rovnako humánna, Deklaráciu v tomto ponímaní odmieta buď úplne, alebo jej priznáva len dočasnú platnosť. A tak, hoci celé politické úsilie až do konca prvej svetovej vojny je zamerané na implementáciu ľudských práv do nových domácich ústav, ktoré majú vystriedať absolutizmus, nenachádza u svojich filozofov veľkú oporu. Ak mala Veľká Británia pre svoje slobodné politické inštitúcie oporu v dielach svojich veľkých filozofov (J. Mill, H. Spencer) a v Amerike ich utvrdzovali osobnosti typu A. Lincolna, nenachádza sa v kontinentálnej Európe nik významný, kto by toto podoprel hlbšími úvahami.⁶⁴

5.1.4 Súčasnosť

Po prvej svetovej vojne sa s príspevom preklamácie prezidenta Wilsona z roku 1917 stali ľudské práva súčasťou ústav stredoeurópskych štátov, ktoré vznikli na troskách Rakúsko-Uhorska a vilhelmovského Nemecka. Zdalo sa, že stali trvalou súčasťou nie len vnútroštátneho ale aj medzinárodného života. Požiadavka slobody k mravnému sebaurčeniu individua sa doplnil o aplikáciu tejto zásady na život národov.⁶⁵

Nové politické prúdy a štátne útvary vznikajúce v 20. storočí požadovali, aby štát nielen zasahoval do rady otázok a aby občania mali takéto zasahovanie strpieť, ale aby sa ho tiež aktívne zúčastňovali. Požiadavka sociálne spravodlivého štátu, vedome sa snažiaceho prekonať hranice liberalizmu sa výrazne uplatnila pri vypracovaní ústavy Ruskej socialistickej federatívnej sovietskej republiky, schválenej 5. Všeľvazovým zjazdom sovietskych 10. júla 1918. Avšak jeho interpretácia, opieraná o jednostranné podriadenie osobných slobôd záujmom jednej triedy, viedla k prijatiu dokumentu, ktorý, napriek nesporne obohateným právam človeka o práva hospodárske a sociálne, bol v kontexte celkového vývoja ľudských práv krokom späť.

Ako zhrnutie novodobého antropocentrického vývoja ľudských práv môžeme konštatovať, že na Listinu práv z roku 1776 vyhlásenú zákonodarným zhromaždením štátu Virgínia a na Deklaráciu práv človeka a občana z roku 1789 vyhlásenú francúzskym Ústavodarným zhromaždením nadväzujú ich súčasné právne podoby ako Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 vyhlásená OSN, Helsinská konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe z roku 1975, Parížska charta upravujúca právnu

⁶⁴ Porov. ibidem, s. 118.

⁶⁵ Porov. ibidem, s. 202.

predlohu pre krajiny Európskej únie z roku 1990 a iné.⁶⁶

6 VZŤAH CIRKVI K ĽUDSKÝM PRÁVAM

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať problematike vzťahu Cirkvi⁶⁷ k ľudským právam. Pozrieme sa na históriu, ako sa tento vzťah formoval a menil a rovnako poukážeme na to, že aj v Cirkvi je nutné hovoriť o ľudských právach.

Nik nemôže spochybniť, aj keď pápeži o tom vo svojich dokumentoch mlčia, že dejiny vzťahu kresťanstva a ľudských práv sú dejinami problémov, nepochopenia, rozporov, ako sa o tom spoločne presvedčíme. Keď chceme hovoriť o vzťahu kresťanstva a ľudských práv musíme mať zo strany kresťanstva na zreteli, že kresťanstvo ako náuka je historická - je podrobená vývoju v priebehu dejín, ale na druhej strane aj dejiny samo pomáha tvoriť. Rovnako dôležitým faktom je, že na kresťanstvo je nutné sa dívať z pohľadu jednotlivých kresťanských cirkví tak, ako sa vyvíjali a vyvinuli v priebehu storočí. My sa budeme venovať najmä Rímsko-katolíckej cirkvi.

6.1 Historické formovanie myšlienok teocentrického pohľadu

Ako sme mohli spoločne konštatovať v predchádzajúcich kapitolách, pojem práv človeka vychádza z rôznych tradícií. Niektorí autori nekriticky tvrdia,⁶⁸ že pluralizmus a idea ľudských práv povstali takmer výlučne z kresťanskej slobody, ktorá podľa nich bola hybnou silou spoločnosti.⁶⁹ Ako príklady uvádzajú, že kardinál Stephen Langston, arcibiskup z Canterbury, ktorý bol jedným z najdôležitejších činiteľov pri konštituovaní a podpise Magna Carta Libertatum (1215)⁷⁰ vychádzal z pravidiel a ducha svojej rehole; podľa W. Ockhama (1288 - 1343) sú práva človeku prepožičané Bohom a sú s ním neodňateľné spojené; prehlásenie štátu Virgínia Bill of Rights spomenuté v predchádzajúcej kapitole bolo schválené 12. júna 1776 je postavené na kresťanskej tradícii

⁶⁶ Veľkým úspechom Všeobecnej deklarácie OSN a na ňu nadväzujúcich dokumentov je ustanovenie zásady, že národy sú zodpovedné iným národom za to, akým spôsobom sa správajú k vlastným občanom, za to, akým spôsobom sú v ich krajinách dodržiavané ľudské a občianske práva a slobody.

⁶⁷ Ak nebude uvedené inak, pod Cirkvou bude vždy myslená Rímsko-katolícka cirkev.

⁶⁸ Porov. MOULIN, L.: *Křesťanské zdroje Deklarace lidských práv*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 120-134.

⁶⁹ BENEŠ A. J.: *Problematika lidských práv*. *Salve* 9 (3) (1999) 25.

⁷⁰ Kardinál Langston bol vedúcou osobnosťou pri dišputáciách medzi kráľom John of England a pápežom Inocentom III., ktoré viedli k podpisu Magna Carta v roku 1215.

anglických (puritánských) emigrantov.⁷¹ Ich oponenti ale správne pripomínajú historicky nepopierateľný fakt, že práve katolícka cirkev bola v stredoveku, a musíme v tejto súvislosti dodať, že aj začiatkom novoveku, najnetolerantnejšia a najbojovnejšie naladená proti myšlienke všeobecnej slobody človeka. Zdôrazňujú, že okrem kresťanského pozadia je potrebné vnímať širšie súvislosti vzniku ľudských práv – vznik stavovských zhromaždení, z ktorých sa vyvinuli parlamenty, rôzne privilégia určitým skupinám obyvateľstva (obchodníci) a pod.⁷²

V staroveku a potom aj v stredoveku vždy, na inej kvalitatívnej úrovni, bola dôležitou otázkou náboženskej slobody. Počiatok tejto slobody môžeme hľadať v Biblii, kde sa proroci nezľakli moci kráľov, ale súdili ich Božím slovom. Je dosvedčená u apoštolov, kde na zákaz synhedria ohľadne hlásania Cesty odpovedajú, že viac sa patrí počúvať Boha ako ľudí. V staroveku to bola emancipácia prvotnej cirkvi v Európe. U sv. Augustína slobodná zodpovednosť voči Bohu nadobudla teoretické formulácie v diele O božom štáte. V stredoveku táto otázka získala dôležitosť najmä v období počas a po reformácii, kedy sa rozpadáva jednotná cirkevná organizácia. Je však zaujímavé, že žiadna v tom čase uzavretá zmluva či dohoda⁷³ nezaručovala všeobecnú slobodu vyznania, ale len upravovala vzájomné postavenie jednotlivých kresťanských cirkví. Na dôvažok boli poddaní takmer vo všetkých prípadoch vylúčení z voľby, pretože platila zásada cuius regio, eius religio. Širší výklad slobody vyznania možno nájsť snáď len v prísahe poľského kráľa Henryka z roku 1573, ktorý sa zaviazal, že nedovolí, aby bol niekto z náboženských dôvodov akokoľvek utlačovaný a napadaný na území Poľsko-Litovského štátu (Pacta conventa a Henrykove články).⁷⁴ V anglickej revolúcii návrh ústavy, predložený stranou levellerov Agreement of the People (1647), obsahoval ustanovenie, podľa ktorého svetská spoločnosť nemá právo ovplyvňovať vieru a svedomie jednotlivých ľudí. Ústavnú, pozitívne-právnu všeobecnú úpravu náboženskej slobody priniesla až Deklarácia práv človeka a občana (čl. 18) a 1. dodatok Ústavy Spojených štátov prijatý v roku 1791. Sloboda viery a svedomia sa postupom času s vývojom demokratickej pluralitnej spoločnosti rozšírila v právo chrániace nielen náboženské, ale každé svetonázorové presvedčenie. Do tohto rámca patrí aj právo na slobodu vedeckého bádania a slobodu umeleckej tvorby. Nevyhnutným dôsledkom slobody viery, svedomia a svetonázorového presvedčenia, je sloboda prejavu. So slobodou prejavu

⁷¹ Porov. SKOBLÍK, J.: *Poznámky ke křesťanské etice*, Praha: UK KTF, 1994, s. 129-130.

⁷² Porov. MEZNÍK, J.: *Problematická argumentace při hledání křesťanských zdrojů lidských práv*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 137-138.

⁷³ Napr. Bazilejské kompaktáty z roku 1434, norimberský náboženský mier z r. 1532, augsburský náboženský mier z r. 1555, Česká konfesia z r. 1575, Nantský Edikt z r. 1598, Rudolfov majestát z r. 1609.

⁷⁴ Pacta conventa, en.wikipedia.org/wiki/Pacta_conventa_%28Poland%29, (26. 3. 2008).

je ďalej úzko spätá sloboda tlače a právo verejnosti na informácie.⁷⁵

Dôležitým prvkom pri formulácii tejto slobody bolo posilnenie vplyvu širokých ľudových vrstiev a zdôraznenie práva na odpor, pretože králi porušujú slobodu, ktorú majú podľa božieho zákona chrániť.⁷⁶ Zovšeobecnenie práva na odpor má svoj základ v nároku na vnútornú slobodu, ktorá je subjektívnym rozmerom osobného záväzku voči božiemu zákonu. Vládnuca garnitúra človeku nesmie prekážať, aby tento záväzok mohol plniť. Suverenite Božieho slova nesmie byť zo strany ľudí a teda ani zo strany vedúcich predstaviteľov štátu kladená žiadna prekážka. Veriaci človek sa nutne domáha nároku slobodne slúžiť Bohu. V pražských artikulách sa požiadavka slobody božieho slova dostala na prvé miesto. Skrze kompaktáty a pozdnejšie kráľovské kapitulácie sa táto sloboda stala aspoň v obmedzenom zmysle právnym statkom Čechov. K podobným konfesným slobodám dochádza aj v iných krajinách. Nejde však o milosť udelenú panovníkom, ale o právny nárok, do ktorého nemá panovník zasahovať. Postupne sa prehľbuje vedomie, že panovnícka moc je pre oblasť svedomia irelevantná. Moravské stavy sa v 16. storočí obracajú k Ferdinandovi I. so žiadosťou „(...)aby jeden každý mohl Pánu Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, co by kdo za dobré podle zákona božího a naučení poznal“.⁷⁷ Ešte jasnejšie nemožnosť vonkajšieho zásahu do svedomia ľudí formuluje Jan z Pernštejna: Panovník nemôže ovládať náboženstvo, pretože náboženstvo je od Boha a nie od človeka.⁷⁸ Tento výrok dostáva na západe neskôr presnejšiu právnickú formuláciu. Ľud nemôže na kráľa preniesť právomoci, ktoré nemá. Nemôže mu dať moc nad svojim svedomím, pretože svedomie nepatrí kráľovi, ale Bohu. Takto sa požiadavka slobody svedomia stáva všeobecným nárokom v mene všeobecne platnej zásady. Z faktu, že vrchnosť nemôže byť sudcom v osobnom vzťahu medzi Bohom a človekom dochádza k predstave životnej oblasti, ktorá musí ostať mimo štátnej regulácie. Takto sa otvára myšlienka žiadnym spôsobom neodcudziteľných ľudských práv.⁷⁹ Táto sloboda teda pomáhala formulovať ľudské práva. Ľudské práva a ich zdroj v zodpovednej slobode sa podmieňujú navzájom.⁸⁰ Len sloboda je podmienkou pravého človečenstva a len vďaka daru slobody existujú v občianskom živote ľudské práva.⁸¹ Zdalo by sa teda, že už nič

⁷⁵ Týkalo sa to v minulosti a týka sa to aj v súčasnosti hlavne práva na informácie o veciach verejných.

⁷⁶ CALVIN, J.: *Institutio Christianae Religionis*. 4. kniha, XX. kap., www.ccel.org/ccel/calvin/institutes.txt, (26. .3. 2008).

⁷⁷ KROFTA, K.: *Dějiny Československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 330.

⁷⁸ Porov. HREJSA, F.: *Dějiny křesťanství v Československu II*, Praha: Husova českosl. evangelická fakulta bohoslovecká, 1947, s. 72-106.

⁷⁹ Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990, s. 94.

⁸⁰ Porov. ibidem, s. 220.

⁸¹ Porov. KEŘKOVSKÝ, P.: *Geneze univerzálních lidských práv*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 105-109.

nebránilo Cirkvi, aby rozvinula myšlienku univerzality ľudských práv. Ale ako Cirkev v priebehu dejín s touto veľkou devízou evanjelia naložila? Ako sa Cirkev vyrovnala s tým, že ľudská dôstojnosť už nemala byť výsadou iba vybraných ľudí? Spoločne zistíme, že to nebolo vôbec jednoduché a jednoznačné.

6.2 Kresťanská teória ľudských práv

S nástupom nonkonformných skupín začína idea univerzálnych ľudských práv jedinca postupne dozrievať. Opúšťa sa myšlienka spoločnosti chápanej ako *corpus christianum*. Právo sa pomaly prestáva chápať ako výsada privilegovanej skupiny v spoločnosti. Aspoň v limite sa ideálne začína hlásať myšlienka rovnosti pred zákonom.

Téma ľudských práv sa často prezentuje ako vývoj teórie ľudských práv⁸². K teórii vypracovalo mnoho kresťanských teológov a mysliteľov svoje práce. V diele Tomáša Akvinského môžeme pozorovať syntézu medzi biblickým a antickým spôsobom chápania pojmu práva. Je samozrejmé, že v Tomášovom prípade je to syntéza teologického rázu, že východiskom je biblická tradícia, kde ústredným prvkom je Boh ako stvoriteľ človeka a sveta. Celé stvorenie je kvalitatívne odstupňované, kde nižšie je stvorené pre vyššie, cieľom tvorstva je človek a, pochopiteľne, cieľom človeka Boh. Z predchádzajúcej vety je zrejmé, že Tomášove chápanie je na úrovni stvorenia antropocentrické, no na úrovni človek – Boh je teocentrické. V čom spočíva dôstojnosť človeka? Táto dôstojnosť spočíva v jeho podobnosti s Bohom, a to hlavne v slobode, ktorý nepodlieha vo svojom konaní nutnosti, ale riadi sám seba a je pánom svojich činov. Bezprostredným základom práva je dôstojnosť a nedotknuteľnosť človeka ako osoby. Táto osoba, ktorá je pánom nad svojimi činmi, lebo je slobodná podobne ako Boh, je tu v prvom rade pre Boha a nie pre iných ľudí, pre vlastné dobro a cieľ, ktorým je Boh a preto je nositeľkou svojich vlastných, nepredateľných práv. Pojem osoby, ktorý vyjadruje schopnosť byť cieľom určitých hodnôt, vlastníť a rozumne a uvážene ich využívať zabezpečuje, že nie je dovolené na človeka hľadieť ako na podriadený prostriedok, ale je nutné druhého vnímať ako rovnocennú bytosť existujúcu vedľa iných osôb, ale nikdy nie výlučne a v prvom rade pre nich. Človek však na dosiahnutie svojho cieľa potrebuje určité prostriedky. Z toho vyplýva, že človek má právo tieto prostriedky aj vlastníť.⁸³ Keďže prameňom človeka je samotný Boh dávajúci človeku cieľ, tak ten istý Boh dáva človeku aj prostriedky, aby ich človek na

⁸² Porov. BRECHT, M.: *Die Menschenrechte in der Geschichte der Kirche*, in: BAUR, J.: *Zum Thema Menschenrechte: theologische Versuche und Entwürfe*, Stuttgart: Calwer Verlag, 1977, s. 39-96.

⁸³ Porov. BENEŠ A. J.: *Problematika lidských práv*. *Salve* 9 (3) (1999) 25nn.

dosiahnutie tohto cieľa rozumne a uvážene využíval.⁸⁴ Ľudské práva sú, ako už bolo konštatované, úzko spojené so slobodou. Z toho priamo vyplýva, že ak niet slobody niet ani práva (samozrejme ani povinnosti, pretože právo a povinnosť sú korelujúce pojmy), niet ani dôstojnosti človeka, niet viny a ani trestu za vinu, nie je možné hovoriť o univerzálnych a neodcudziteľných právach. Výsledok takýchto teoretických úvah najmä, ak nenadväzuje žiadna praktická aplikácia, však pôsobí abstraktne. Veľmi rýchly pohľad na problematiku ľudských práv v spojitosti s kresťanstvom (kresťanskými cirkvami) nám pre naše zraky predsúva mnohé konflikty: kresťanstvo a rímsky štát, koloniálna politika španielska, otroctvo, reformácia a s ňou spojené násilné vnucovanie viery, otázka holokaustu a pod. Je zaujímavé, že v novoveku vždy, keď sa vyskytli takéto konflikty, tak boli kodifikované významné ľudské práva⁸⁵.

6.3 Proces vývoja postoja Cirkvi k ľudským právam

Ako už bolo konštatované v úvode šiestej kapitoly, dejiny kresťanstva a ľudských práv sú dejinami mnohých konfliktov a nepochopení. Proces emancipácie človeka (občana) v rámci spoločnosti, proces formulácie a hlavne dodržiavania ľudských práv viedol neraz k ohrozeniu cirkevných pozícií a privilégií v spoločnosti a vo svete a preto bol cirkevnými vrchnosťami vnímaný negatívne. Často mali takéto myšlienky nálepku, že sú antikresťanské.

Historické aspekty vzťahu cirkvi a ľudských práv majú mnoho problematických bodov. Súčasná sloboda a ponímanie ľudských práv nie sú mysliteľné bez dlhej a nepretržitej kresťanskej výchovy v Európe. V židovsko-kresťanskej tradícii bola formulovaná myšlienka o nekonečnej hodnote ľudskej duše Bohom stvorenej a teda aj Bohu priamo a plne zodpovednej. Tento koncept bol, ako už bolo spomenuté vyššie, v častom rozpore s praxou a trvalo to dosť dlho, kým sa táto sloboda reálne dostala na rovinu individua. Vtedy, samozrejme, začala pretvárať zavedený sociálny poriadok. V predrevolučných dobách sa táto sloboda realizovala prevažne v skupinovej forme a teda sa slobody nedostávalo všetkým rovnako. Prísne individuálne priradenie tejto slobody nastalo až v dobe osvietenstva, kedy sa individuum (občan) stal nositeľom práv voči štátu nezávisle od svojho stavu. Môžeme konštatovať, že až toto sa stalo základom pre vznik

⁸⁴ Porov. AQUINAS, T.: *Summa contra gentiles*. III, 12, www.catholicprimer.org/aquinas/aquinas_summa_contra_gentiles.pdf, (26. 3. 2008).

⁸⁵ Porov. BRECHT, M.: *Die Menschenrechte...*

Pramenný prehľad kodifikácií možno nájsť napr. v HARTUNG, F.: *Die Entwicklung der Menschen- und Bürgerrechte von 1776 bis zur Gegenwart. Quellesammlung zur Kulturgeschichte 1*. Göttingen, Berlin, Frankfurt (Main): Musterschmidt, 1972.

moderných demokracií postavených na základe právneho štátu.⁸⁶

Aký bol teda vývoj postoja Cirkvi k ľudským právam, kým dospela k akceptácii myšlienky ľudských práv? Je zarážajúce a smutné zároveň, že súčasné encykliky pápežov venované ľudským právam a náboženskej slobode vôbec nespomínajú úplne odmietavé stanovisko (postoj) katolíckej hierarchie spred 20. storočia k týmto otázkam. Skúsme aspoň stručne popísať niektoré reakcie na, v predchádzajúcich kapitolách spomenuté, prvé deklarácie ľudských práv, na ktoré potom neskôr nadväzovala Všeobecná deklarácia ľudských práv vyhlásená OSN.

Pápež Pius VI. odsúdil francúzsku Deklaráciu pred konzistóriom kardinálov v roku 1791. Táto hlava vtedajšej katolíckej cirkvi vyhlasuje, že sloboda tlače, slova a náboženského presvedčenia protirečí katolíckej viere a rovnako sa považuje za totálne bezbožné tvrdenie o prirodzenej rovnosti všetkých ľudí.⁸⁷ Francúzska revolúcia zrejme predstavovala podľa toho, ako pápež zareagoval, útok na cirkevné mocenské pozície a pápež mal asi obavu, aby cirkev, vďaka novovznikajúcemu štátnemu útvaru, nestratila svoj rozhodujúci vplyv. Rovnako boli pravdepodobne u neho obavy, že vyhlásenia o rovnosti a slobode predstavujú nástroje novovekého myslenia, ktoré sa snaží cirkev a vieru zničiť.⁸⁸ Vo svojom breve k francúzskej revolúcii *Quod aliquantum* Pius VI. 10. marca 1791, po určitom váhaní, pojednáva o téme slobody. Revolučné učenie odmieta a dokonca v tomto breve Pius VI. označuje tvrdenia o vrodenej slobode človeka a rovnosti ľudí za absurdné. Podľa pápeža sa táto náuka protirečí nie len proti povinnej poslušnosti voči Bohu, ale neuznáva ani povahu ľudskej prirodzenosti⁸⁹. Vo svojej prirodzenej slabosti človek potrebuje pre svoju sebazáchovu pomoc a príspevok ostatných ľudí a nemôže existovať sám pre seba ako jednotlivec. Ľudské spoločenstvo vyžaduje vládu, ktorá by bola riadená právnymi ustanoveniami. V tomto zmysle väčšina kléru v Národnom zhromaždení požadovala doplnenie ľudských práv niektorými povinnosťami⁹⁰. Ešte tvrdšie a jednostrannejšie vystúpili Gregor XVI. a Pius IX. Encyklika *Mirari vos* z 15. augusta 1832

⁸⁶ Rozdielne sa vyvíjal vzťah jednotlivých kresťanských cirkví, ale aj samotných kresťanov k osvietenstvu a k jeho hlavným ideám, ktoré boli sloboda, rovnosť a ľudské práva.

⁸⁷ Porov. HANUŠ, J.: *Historické obrysy katolíckeho a protestantského postoje k novovekým univerzálnym ideám a súčasné citlivé oblasti vzájomného vzťahu*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Kresťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s.21.

⁸⁸ Pre objektivnosť netreba však zabúdať, že revolúcia postupne, v neskorších rokoch prerástla do teroru voči veriacim.

⁸⁹ Porov. MAIER, H.: *Wie universal sind die Menschenrechte*, Freiburg im Breisgau: Herde, 1997, s. 55.

⁹⁰ S týmto návrhom sú spájané najmä postavy biskupov Grégoira a Lubersaca. Ich návrh neprešiel, ale iba tesným pomerom hlasov 433:570. Aj toto hovorí o tom, že aj v Národnom zhromaždení boli hlasy, ktoré, okrem práv občana voči spoločnosti, chceli hovoriť aj o povinnosti človeka – občana voči štátu a spoločnosti.

sa okrem biskupov nepriamo obracia na liberálny katolicizmus⁹¹. Pápež v tomto dokumente necitlivo charakterizuje slobodu svedomia ako „mylný názor“, „šialenstvo“, „zhubný omyl“. S tým pápež spája rozhodné odmietnutie slobody zmýšľania, prejavu a tlače⁹². Pápež Gregor XVI. popiera to, o čo sa na prvom mieste snažili novousadlíci na Americkom kontinente. Toto svoje „učenie“ potvrdzuje v encyklike *Singulari nos* z roku 1834, kde odmieta možnosť existencie a správnosti sociálno-demokratického politického prúdu. Následne pápež Pius IX. vo svojom apoštolskom liste *Quanta cura* z 8. decembra 1864⁹³ odsudzuje modernizmus a demokraciu. Podniká priamy útok namierený proti rôznym náukám, označeným ako omyly doby.⁹⁴ Vymenúva panteizmus, naturalizmus, racionalizmus, vtedajší liberalizmus. Odsudzuje všetky výroky, ktoré neuznávajú katolícke náboženstvo za jediné štátne náboženstvo, odsudzuje výroky, podľa ktorých by prisťahovalci mohli vyznávať vlastné náboženstvo a odsudzuje výroky, podľa ktorých by sa mal rímsky biskup (pápež) zmieriť s pokrokom, s liberalizmom a teda s modernou civilizáciou. Ako appendix k tejto encyklike pridal *Syllabus Errorum* (1864).⁹⁵ Silným

⁹¹ Hnutie, ktoré sa objavilo vo Francúzsku v revolučných rokoch pod vedením katolíckeho kňaza Lamennaisa pod heslom „Dieu et la liberté“ (Boh je sloboda). V roku 1830 prispelo k emancipácii a k osamostatneniu Belgicka. (podľa HANUŠ, J.: *Historické obrysy katolíckeho a protestantského postoje k novovekým univerzálnym ideám a súčasné citlivé oblasti vzájomného vzťahu*. in: HANUŠ, J. (ed.): *Kresťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s.21.)

⁹² Porov. GREGOR XVI.: Encyklika *Mirari vos*, www.papalencyclicals.net/Greg16/g16mirar.htm, (6. 4. 2008).

⁹³ Porov. PIUS IX.: Encyklika *Quanta cura*, www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quanta.htm, (6. 4. 2008).

⁹⁴ HANUŠ, J.: *Historické obrysy katolíckeho a protestantského postoje k novovekým univerzálnym ideám a súčasné citlivé oblasti vzájomného vzťahu*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Kresťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s.21.

⁹⁵ Porov. PIUS IX.: *Syllabus errorum*, www.papalencyclicals.net/Pius09/p9syll.htm, (6. 4. 2008).

Tento dokument bol v čase vydania a aj dodnes ostal kontroverzným, pretože odsudzuje koncepty ako sloboda vyznania, odluka cirkvi od štátu a pod. Syllabus sám o sebe nevysvetľuje, prečo sú jednotlivé propozície, ktoré odsudzuje, zlé. Len cituje skoršie dokumenty, kde má čitateľ nájsť dôvod, prečo je tá ktorá náuka chybná. Syllabus bol rozdelený do 10 sekcií, ktoré odsudzujú ako chybné mnohé výroky týchto tém: panteizmus, naturalizmu a absolútny racionalizmus (propozície 1-7); umiernený racionalizmus (8-14); indiferentizmus a latitudinarianizmus (15-18); socializmus, komunizmus, tajne spoločnosti, Biblické spoločnosti, liberálne kňazské society; prirodzená a kresťanská etika (56-64); civilná pápežská moc (75-76); moderný liberalizmus (77-80).

V reakcii na Syllabus francúzska vláda sa snažila potlačiť cirkuláciu tohto dokumentu vo Francúzsku. Zakázala kňazom vysvetľovať tento dokument z kazateľnice, ale na druhej strane dovolila tlači komentovať ho zo svetského pohľadu. Protestantské reakcie boli všetky negatívne. V roku 1874 britský ministerský predseda vydal traktát s názvom *The Vatican Decrees in their bearing on Civil Allegiance: A Political Expostulation*, v ktorom hovorí, že podľa Syllabu „(...)no one can now become (Rome's) convert without renouncing his moral and mental freedom, and placing his civil loyalty and duty at the mercy of another.“

V katolíckych kruhoch dokument vyvolal zmiešané pocity. Felix Dupanloup a John Henry Newman tvrdili, že Syllabus bol zle interpretovaný čitateľmi, ktorý nemali možnosť dostať sa k pôvodným dokumentom, na ktoré odkazuje Syllabus. Propozície zmienené v Syllabe boli podľa Newmana odmietnuté „in the sense and context in which they originally occurred“. Ďalej píše: „The Syllabus then has no dogmatic force; it addresses us, not in its separate portions, but as a whole, and is to be received from the Pope by an act of obedience, not of faith, that obedience being shown by having recourse to the original and authoritative documents, (Allocutions and the like,) to which the Syllabus pointedly refers. Moreover, when we turn to those documents, which are authoritative, we find the Syllabus cannot even be called an echo of the Apostolic Voice; for, in matters in which wording is so important, it is not an exact

odporcom Deklarácie ľudských práv sa tak stal katolicizmus. Katolicizmus, ktorý mal v sebe prvky, pre ktoré nemusel (dokonca nemal!) prijať Deklaráciu práv človeka a občana tak nepriateľsky. Nebolo nemožné prispôbiť ju tradičným katolíckym sociálnym prvkom (náukám). Samotný pojem prirodzeného práva bol ich trvalým prvkom. Zásadné odmietnutie Deklarácie katolicizmom sa stalo zrejme pod priamym dojmom z revolučných udalostí, ktoré rozvrátili nie len sakrálnu monarchiu, ale viedli dokonca k programovému odkresťančovaniu Francúzska. Avšak Deklarácia súvisela s francúzskou revolúciou len nepriamo. Napriek svojej ústavnej proklamácii nenadobudla vo Veľkej francúzskej revolúcii reálny význam. Právnym statkom Francúzov, ale aj iných európskych národov sa stala až v priebehu ďalších revolúcií nasledujúceho storočia.⁹⁶ Katolícka obranná politika mala pravdu potiaľ, kým odmietala ľudský poriadok nezakotvený hlbšie, ako len v sociálnej konvencii. Nevedela však pochopiť hlbšie zdroje inak, len v rámci sakrálnej inštitúcie. Preto jej skutočná inšpirácia zostala skrytá.

Koncom 19. storočia Cirkev bola postavená pred historický proces, ktorý bol už dlhší čas v behu, ale vtedy dosahoval, možno povedať, kritický bod. Hlavnou príčinou tohoto procesu bolo nahromadenie radikálnych zmien, ktoré sa udiali nie len v oblasti politickej, ekonomickej, hospodárskej a sociálnej, ale aj na poli vedy a techniky. Výsledkom týchto zmien bolo nové poňatie spoločnosti a štátu a tým aj nové poňatie autority. Tradičná spoločnosť sa rozkladala a začala sa formovať nová, plná nádeje na nové slobody, lenže aj plná nebezpečenstva nových foriem nespravodlivosti. V hospodárskej oblasti, kde vznikali nové vynálezy a využívala sa veda, sa postupne dospelo k novým formám výroby spotrebných článkov. Až v týchto časoch sa nepriateľský štýl pápežských dokumentov a prehlásení k ľudským právam a pokroku mení s nástupom Leva XIII. na Petrov stolec, ktorý ako prvý najvyšší predstaviteľ katolíckej cirkvi začína lepšie rozumieť znameniam čias. Môžeme povedať, že na oficiálnej úrovni položil základy katolíckej sociálnej náuky Cirkvi a previedol určité opravy v náuke o vzťahu cirkvi a štátu⁹⁷. Vo

transcript of the words of the Pope, in its account of the errors condemned, just as would be natural in what is an index for reference.”(SULLIVAN, F. A.: *Creative Fidelity: Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*, New York: Paulist Press, 1996, s. 143.). Iní však odmietali, žeby tento dokument bol len zle interpretovaný. V Spojených štátoch Syllabus úplne ignorovali.

Aj v 20. storočí pokračovali rozdielne názory na tento dokument vrámci katolíckej cirkvi. Niektorí mysleli, že by bolo možné politické či dogmatické propozície zrušiť vďaka dokumentom, ktoré vzišli z II. Vatikánskeho koncilu. Argumentovali, že pápežské vyhlásenia v Syllabe nie sú „produktom“ magistéria, lebo neboli určené celej Cirkvi na rozdiel od „neomylných“ dokumentov II. Vatikánskeho koncilu. Iní však tvrdili presný opak. Kardinál Ratzinger, ako gesto úprimnosti, označil konštitúciu *Gaudium et Spes* ako „contre-syllabus“. (Porov. RATZINGER, J.: *Les Principes de la Theologie Catholique - Esquisse et Matériaux*, Paris: Tequi, 1982, s. 426-427) (Porov. en.wikipedia.org/wiki/Syllabus_of_Errors, 22. 3. 2008).

⁹⁶ Porov. KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990, s. 115.

⁹⁷ Medzi jeho najdôležitejšie dokumenty, ktoré potvrdzujú obrat v „politickom zmýšľaní Vatikánu“ patria:

svojej encyklike *Rerum novarum* vyzýva na ochranu práv pracujúcich, menej majetných, žien a detí. Je to prvý oficiálny hlas najvyššieho predstaviteľa Cirkvi k tejto otázke, ktorý sa stavia na opačnú stranu barikády ako jeho predchodcovia. Nie je to však neskoro? Nebolo to príliš neskoro, keď pápež ako hlava Cirkvi sa stavia na obranu ľudských práv až na sklonku 19. storočia? Podľa Leva XIII. práva treba primerane obhajovať u každého, kto je ich nositeľom. Verejná moc musí zabezpečovať spravodlivosť pre každého tým, že zabraňuje ich porušovaniu, alebo toto porušovanie trestá. Pri obhajovaní práv jednotlivcov treba však mať zvláštny ohľad na slabých a menej majetných občanov, pretože majetnejší až tak silnú verejnú obranu nepotrebujú. Tí menej majetní s osobitnou nevyhnutnosťou potrebujú najst' oporu v obhajobe zo strany štátu. Pápež ohlasoval právo na súkromné vlastníctvo. Zároveň jasne zdôraznil, že "užívanie" majetku, patriace do sféry slobody, je podriadené pôvodnému spoločnému určeniu stvoreného majetku.⁹⁸ V otázke všeobecných ľudských práv však tiež nemožno hovoriť o oveľa väčšej otvorenosti a o jeho väčšej priazni, ako mali jeho predchodcovia na Petrovom stolci. V jeho ponímaní boli ľudské práva prameňom náruživosti, revolúcií a videl v nich protiklad voči prirodzenému právu. Presadzoval požiadavku štátnej náboženskej homogenity a preto určitým spôsobom odmietal právo slobodného názoru a myšlienku rovnosti. Aj pre Leva XIII. boli ešte ľudské práva chápané ako útok na pravdu a legitímnu autoritu⁹⁹. Na druhej strane však od čias Leva XIII. badať pokrok od čisto obranného postoja k snahe o vypracovanie ucelenej sociálnej vedy a vedy o vzťahy štátu a spoločnosti. Až od encykliky Leva XIII. *Rerum novarum*, ktorá je akýmsi orientačným bodom, pápeži častejšie rozoberali otázku práv človeka. Vydania rozličných sociálnych dokumentov často pripadali na nejaký výročný deň tohto prvého dokumentu.¹⁰⁰ Pápežské prehlásenia o francúzskej revolúcii a o liberálnych hnutiach 19. storočia sú tak až do pontifikátu Leva XIII. určované iba obranným a antagonistickým postojom. Ani nasledovníci Leva XIII. (Pius X. - bojovník proti modernizmu, Pius XI., Pius XII.) ale príliš nepokročili v názoroch ohľadne ľudských práv.

Najsilnejšie sa zmeny v postoji Cirkvi k ľudským právam prejavili po II. svetovej

Immortale Dei (o štáte, 1885), Libertas (o slobode, 1888), Sapientiae Christianae (povinnosti občanov, 1890), *Rerum novarum* (robotnícka otázka, 1891).

⁹⁸ Porov. LEV XIII.: Encyklika *Rerum novarum*, 35, <http://www.kbs.sk/?cid=1117030953>, (6. 4. 2008).

⁹⁹ HANUŠ, J.: *Historické obrysy katolíckeho a protestantského postoja k novovekým univerzálnym ideám a súčasné citlivé oblasti vzájomného vzťahu*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Kresťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s.22.

¹⁰⁰ Porov. PIUS XI.: Encyklika *Quadragesimo anno*. www.kbs.sk/?cid=1117032841, (6. 4. 2008); JÁN XXIII.: Encyklika *Mater et Magistra*. www.kbs.sk/?cid=1117035308, (6. 4. 2008); PAVOL VI.: Apoštolský list *Octogesima adveniens*, www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html, (24. 4. 2008); JÁN PAVOL II.: Encyklika *Laborem exercens*. www.kbs.sk/?cid=1117276176, (6. 4. 2008).

vojne, kedy učiteľský úrad katolíckej cirkvi prijíma za svoju myšlienku ľudských práv a tým umožňuje hlbokú spoločenskú a medzináboženskú diskusiu o tomto fenoméne. „Už“ Vianočný príhovor Pia XII. z roku 1942 prináša priamo v otázke ľudských práv prvý, zásadnejší obrat, ktorý bol potvrdený verejným príhovorom toho istého pápeža 6. decembra 1953. Zmenu kurzu myslenia najvyšších predstaviteľov katolíckej cirkvi završuje II. vatikánsky koncil a encykliky nasledovníkov Pia XII.¹⁰¹ Z vyššie uvedeného jasne vyplýva, že nie katolícka cirkev ani jej prostredie, ale reformácia a konfesné problémy z nej vyplývajúce, silne napomohli rozvoju myšlienky ľudských práv a slobôd.

Ján XXIII. v encyklike *Pacem in terris* (11. apríl 1963) a Druhý vatikánsky koncil slávnostne vyhlasujú právo osoby na občiansku slobodu a cirkev sa začína konečne komplexne zaoberať problematikou ľudských práv: „Tento Vatikánsky cirkevný snem vyhlasuje, že ľudská osoba má právo na náboženskú slobodu. Táto sloboda pozostáva v tom, že všetci ľudia musia byť chránení pred donucovaním zo strany jednotlivcov alebo spoločných skupín a vôbec akejkoľvek ľudskej moci tak, aby v náboženskej oblasti nik nebol nútený konať proti svojmu svedomiu a nikomu sa nebránilo konať podľa vlastného svedomia súkromne i verejne, tak jednotlivo, ako aj v spoločenstve s inými, v patričných medziach. Okrem toho vyhlasuje, že právo na náboženskú slobodu má svoj skutočný základ priam v dôstojnosti ľudskej osobnosti, ako to vysvitá zo zjaveného slova Božieho a zo samého rozumu. Toto právo ľudskej osoby na náboženskú slobodu sa má zákonite uznávať ako občianske právo v právnom poriadku spoločnosti.“¹⁰² Druhý Vatikánsky koncil ďalej hovorí: „Pravda, zároveň vzrastá povedomie jedinečnej dôstojnosti prináležiacej ľudskej osobnosti, keďže ona prevyšuje všetko na svete a jej práva i povinnosti sú všeobecné a nedotknuteľné. Preto treba človeku sprístupniť všetko, čo potrebuje, aby mohol žiť naozaj ľudským životom, teda pokrm, šatstvo, byt, právo na slobodnú voľbu životného stavu, na založenie rodiny, na výchovu, na prácu, na dobré meno a úctu, na primeranú informovanosť, právo konať podľa správneho úsudku vlastného svedomia, právo na ochranu súkromného života a na spravodlivú slobodu aj v náboženskej oblasti“.¹⁰³ A dodáva „Všetci ľudia sú obdarení rozumnou dušou a stvorení na obraz Boží, všetci majú tú istú prirodzenosť a ten istý pôvod; ako Kristom vykúpení, majú aj to isté povolanie a Božie určenie. Práve preto čím ďalej tým viac treba uznávať základnú rovnosť

¹⁰¹ Porov. UMLAUF, V.: *Angažované mlčenie za ľudská práva*, in: HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 160-162.

¹⁰² DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae* (o náboženskej slobode), 2, www.kbs.sk/?cid=1118410933, (15. 3. 2008).

¹⁰³ DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, 26. www.kbs.sk/?cid=1118410965, (10. 4. 2008).

ich všetkých“.¹⁰⁴ Toto vyhlásenie Druhého vatikánskeho koncilu otvára dvere dialógu s náukami o slobode, proti ktorým doteraz v priebehu dejín Cirkve urputne bojovala. Cirkevné autority si od polovice 20. storočia začínajú uvedomovať, že politika v štátoch s vlastnou ústavou môže a má byť ponechaná slobodnej iniciatíve kresťanov – katolíkov, pričom si musia v novej dobe hľadať nové rôzne cesty, ako myšlienky kresťanstva previesť do právneho systému štátu. Cirkev a kresťania nemôžu byť uzavretou skupinou, ale musia preberať zodpovednosť za svoje činy v oblasti politickej, ekonomickej, sociálnej. Encyklika *Populorum progressio* je akoby odpoveďou na koncilový výzvu, ktorou sa začína konštitúcia *Gaudium et spes*: „Radosti a nádeje, žalosti a úzkosti ľudí dnešnej doby, najmä chudobných a všetkých, čo trpia, sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami a úzkosťami Kristových učeníkov a niet nič naozaj ľudského, čo by nenašlo ozvenu v ich srdci.“¹⁰⁵ Z hospodárskeho hľadiska je, bohužiaľ, oveľa viac krajín na ceste vývoja, ako tých, čo sú už rozvinuté: zástupy ľudí, pozbavené dobier a služieb, ktoré poskytuje rozvoj, sú oveľa početnejšie než tie, ktoré ich majú k dispozícii¹⁰⁶.

6.4 Pohľad „do vnútra“ Cirkvi vo vzťahu k ľudským právam

Spolu s Jiřím Hanušom sa môžeme pýtať „aký je vzťah medzi univerzalitou ľudských práv a univerzalitou spásneho Božieho pôsobenia v Kristovi? Existujú teologické dôvody pre kresťanské (cirkevné) pokusy pri vytváraní základných štandardov pre ľudské práva?“¹⁰⁷ Skúsme v stručnosti nájsť odpoveď na tieto a podobné otázky. Jedným možným východiskom je polozenie univerzality ľudských práv a univerzality posolstva Ježiša Krista (evanjelia).¹⁰⁸ Ďalším pohľadom je pohľad na človeka ako obraz Boží a z toho vyplývajúce záväzky najmä z Desatora a z novozákonných „predpisov“. Tento pohľad znamenajúci napĺňanie príkazu hľadať pravdu nachádza svoje uplatnenie najmä v oblasti náboženskej slobody. Tento pohľad sa pravdepodobne najviac uplatňoval pri formulovaní častí dokumentov druhého vatikánskeho koncilu ohľad ľudských práv a slobôd. Samozrejme existujú aj pohľady, že ľudské práva nie sú produktom kresťanstva a preto každé teologické uvažovanie stráca zmysel. Ľudské práva sú podľa tohto pohľadu produktom univerzálneho étosu a nie sú výrazom kresťanskej etiky. Takto sa spochybňuje univerzálnosť evanjelia a silne sa vyzdvihuje svetový étos. Prívržencom tohto modelu je

¹⁰⁴ ibidem, 29.

¹⁰⁵ ibidem, 1.

¹⁰⁶ JÁN PAVOL II.: Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, 9, www.kbs.sk/?cid=1117276830, (6. 4. 2008).

¹⁰⁷ HANUŠ, J.: *Historické obrysy katolíckeho...*, s. 38.

¹⁰⁸ HUBER, W., TÓDT, H.E.: *Menschenrechte: Perspektiven der menschlichen Welt*. München: Kaiser, 1988, s. 66-67.

napr. M. Honecker.¹⁰⁹ A určite by sme mohli nájsť ešte niekoľko iných pohľadov na túto problematiku.

V prehľade bolo uvedené, že najvyšší predstavitelia Katolíckej cirkvi sa začali o ľudské práva zaoberať až potom, keď o ne už niekoľko storočí pred tým prejavili „záujem“ laici a neveriaci. Až v 20. storočí sa priamo k problematike ľudských práv vyjadrili pápeži. Dovtedy bola táto problematika v „kompetencii“ jednotlivcov, teológov, kresťanských filozofov, cirkevných spolkov, rehoľných inštitúcií. Aj dnes sa ochranou ľudských práv zaoberajú zväčša necirkevné združenia. Je však samozrejmé, že v dnešnej modernej dobe, ako ju nazývame, sa praktickou ochranou ľudských práv v silnej miere stále viac zaoberajú aj prední cirkevní predstavitelia, cirkevné a dobrovoľnícke organizácie. Cirkev nemá zbraň, aby nimi bojovala za ľudské práva. Cirkev má však niečo často mocnejšie ako je zbraň, a to je slovo a najmä skutok, ktorý toto slovo potvrdzuje a doprevádza. A práve takto dnes cirkev úspešne bojuje na poli ľudských práv. Neustále môžeme z úst pápeža, ale aj iných predstaviteľov cirkvi (biskupov, kňazov) počuť výzvy k mieru medzi znepriatelenými národmi, k ukončeniu vojen v krajinách zmietaných dlhoročnými vojnovými konfliktmi, výzvy na zlepšovanie pracovných, sociálnych podmienok, výzvy na toleranciu v otázkach náboženskej, rasovej, kultúrnej neznášanlivosti. Čítame o činnosti cirkevných organizácií, ktoré pomáhajú integrovať sa do spoločnosti zdravotne a mentálne postihnutým osobám a tak priamo poukazujú na to, čo hovorí Všeobecná deklarácia ľudských práv vyhlásená OSN, že ľudia sú si rovní a žiaden život nie je cennejší ako iný, že nemožno kvalitu života merať len výkonnosťou a prospešnosťou jedinca, ako to žiaľ dnes často v profánnej spoločnosti vidáme. V rámci mládežníckych hnutí sa organizujú dobrovoľné skupiny, ktoré sa neboja bojovať za práva všetkých, teda aj ešte nenarodených ľudí (detí). Neboja sa bojovať slovom a skutkom za práva starých ľudí na dôstojný život. Mnoho rehoľných organizácií svojou sociálnou činnosťou a činnosťou v zdravotníckych organizáciách skutkom bojuje za práva núdzných na dôstojný život, za práva pacientov na dôstojnú starostlivosť. Biskupi často vyzývajú na ochranu rodiny, ako základnej bunky dnešnej spoločnosti, kde človek uskutočňuje svoje právo na rodinný život a kde deti môžu uplatňovať svoje právo byť vychovávané a vzdelávané. V predškolských zariadeniach, školách všetkých stupňov mnohí laickí veriaci, rehoľníci a kňazi pomáhajú deťom a ich rodičom uplatňovať právo detí na slobodu vyznania a vzdelávania v rámci svojho vierovyznania, umožňujú uplatňovať právo rodičov vychovávať deti vo viere v Jedného Boha. Iste by bolo možné sa oveľa podrobnejšie venovať jednotlivým témam, v ktorých sa

¹⁰⁹ ibidem, 68.

cirkiev dnes angažuje za ľudské práva. Keď sme takto stručne vymenovali jednotlivé oblasti (a určite by ich bolo možné vymenovať oveľa viac), kde sa Cirkev angažuje za ľudské práva ponúka sa otázka, ako je to s uplatňovaním ľudských práv v samotnej cirkvi. Je potrebné hovoriť o ľudských právach v cirkvi? Odpoveď je jednoznačná: Áno, je to nutné!

„Charta práv katolíkov v Cirkvi“, ktorá vznikla na pôde „Spoločenstva za práva katolíkov v cirkvi“ (Association for the Rights of Catholics in the Church, ARCC) obsahuje zoznam práv a povinností katolíkov – laikov aj kléru voči katolíckej Cirkvi. Táto charta vychádza priamo z Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorú prijala OSN v roku 1948 a z Kódexu kanonického práva.¹¹⁰ V Preambule tejto Charty sa píše: „The rights of Catholics in the Church derive both from our basic humanity as persons and from our baptism as Christians. Membership in the human community and membership in the community of the Church, therefore, jointly confer the rights here presented which guarantee our dignity and freedom as persons and as Catholics. Fundamental human rights are clearly set forth in the United Nations Charter. This Charter of the Rights of Catholics in the Church presupposes the rights expressed in the U.N. Charter. These basic human rights are supplemented by the common rights and freedom of Christians bestowed at baptism, and which are based on: (1) the priesthood of all believers, (2) the fundamental equality of believers, and (3) the prophetic role of all believers.“¹¹¹ Základným tvrdením charty je, že všetci katolíci sú si navzájom radikálne rovní. Toto svoje tvrdenie zakladá jednak na Písme a jednak na Kódexe kanonického práva.¹¹² Cieľom Charty je jednak vyvolať diskusiu nad jej obsahom, ako aj zvýšiť „právne“ povedomie laikov ohľadne ich práv vzhľadom k Cirkvi. V tomto smere tvorcovia vyzývajú na poučenie sa zo skúseností iných, doplníme, najmä evanjelických cirkví. Charta obsahuje 32 článkov. Jednotlivé práva sú rozdelené do siedmich skupín. Takmer všetky práva vymenované v tejto Charte odkazujú priamo na Kodex kanonického práva.¹¹³ Sú však aj také články či práva, ktoré

¹¹⁰ Porov. *Charter of the Rights of Catholics in the Church*, arcc-catholic-rights.net/arcc_charter.htm, (27. 3. 2008).

¹¹¹ ibidem.

¹¹² V Charte čítame: „Fundamental to this Charter is the principle that all Catholics are radically equal. Canon 208 of the revised Code of Canon Law states: „There exists among all the Christian faithful, in virtue of their rebirth in Christ, a true equality with regard to dignity and activity; all cooperate in the building up of the body of Christ in accord with each one's own condition and function.“ In other words, the equality of all Catholics is based on their one God, one faith, one call and one common sacramental initiation. Therefore, rights and equality are not diminished by the differing gifts and roles of Church members. Christ has destroyed all divisions, „between Jew and gentile, male and female, slave and free“ (Gal. 3, 28). Thus, because all are equally beloved by God, each one's ability to respond to that God and to actualize his or her capacities within the Church community, must not be limited by considerations of race, age, nationality, sex, sexual orientation, state-of-life or social position.“

¹¹³ ibidem.

určite dlho budú vyvolávať (vášnivú) diskusiu a ich akceptácia je dlhodobý, ak nie nemožný proces. Napríklad v článku č. 30 sa píše: „All married Catholics have the right to withdraw from a marriage which has irretrievably broken down. All such Catholics retain the radical right to remarry.“¹¹⁴ V č. 31 ale nasleduje: „All Catholics who are divorced and remarried and who are in conscience reconciled to the Church have the right to the same ministries, including all sacraments, as do other Catholics.“¹¹⁵ Kto by však povedal, po vyjadreniach Pia IX., že raz sa Cirkev pozitívne postaví k otázke slobody svedomia a k ľudským právam? Z tejto Charty vychádza návrh Ústavy Katolíckej cirkvi.¹¹⁶

Pozrime sa teraz spoločne len na niektoré konkrétne problémy, ktoré dnes môžeme nájsť v Katolíckej cirkvi vzhľadom na ľudské práva a Chartu s nimi úzko spojenú. Asi každý by predpokladal, že táto otázka je vlastne zbytočná a uvažovať o ľudských právach nemá zmysel. Veď ak je hlavou cirkvi Boh, tak telo „musí automaticky zabezpečovať“ všetkým svojim členom rovnaké (ľudské) práva. Je samozrejmé, že iné, než fundamentálne ľudské práva sú odvodené od statusu toho ktorého človeka v rámci Cirkvi. V predchádzajúcich kapitolách v poznámke o vymáhateľnosti práv bolo uvedené, že niektoré práva sú dôležitejšie ako iné, závislé aj od spoločenskej či ekonomickej situácii. V tejto pasáži sa nejedná o (od)súdenie cirkvi, veď slabosti jednotlivcov či kolektívov nie sú slabosťami celej cirkvi, ale o poukázanie na fakt, že aj v takej „inštitúcii“, ako je katolícka cirkev, je nutné hovoriť o ľudských právach, že aj v katolíckej Cirkvi sú porušované práva človeka iným človekom. A žiaľ, je to najčastejšie z moci silnejšieho, z moci úradu, ktorý cirkev zverila človeku, ktorý potom moc z tohto úradu zneužíva vo svoj prospech. Najkrikľavejšie tieto problémy vyčnievajú v inštitúciách, ktoré by laik považoval za „výkladnú skriňu“ katolíckej cirkvi: v seminároch a reholiach.

Ako bolo povedané v tejto kapitole, sloboda svedomia bola jedným z rozhodujúcich hýbateľov, ktorý pozdvihol človeka k boju za vlastné ľudské práva. Ako však je potom možné, že seminaristi nemajú v každom seminári napríklad slobodnú možnosť ísť sa vyspovedať? Ako to, že sú im prikazovaní len určití kňazi na vyspovedanie sa? Ako to, že je zrazu, bez udania rozumného dôvodu bránené spovedať kňazom seminaristov, ktorí do vtedy boli a aj naďalej sú všeobecne pokladaní za výborných kňazov a spovedníkov a pri duchovných cvičeniach sa k nim chodí (chodilo) spovedať najviac bohoslovcov? Čomu pripísať to, že seminaristi sa smú o duchovných, ale aj o bežných veciach radiť len s určitými, príkazom určenými kňazmi? Možno ale niekomu nadiktovať, komu má a chce

¹¹⁴ ibidem.

¹¹⁵ ibidem.

¹¹⁶ Pozri *A Proposed Constitution for the Catholic Church*, arcc-catholic-rights.net/constitution_text.htm, (6. 4. 2008).

dôverovať? Jednou z odpovedí, ktorá sa v tomto prípade ponúka, je závisť. Môže to byť závisť ľudí, ktorí boli menovaní do určitých zodpovedných funkcií, že niekto iný je „úspešnejší“ napríklad v hľadaní stratených ovečiek ako oni.

Ak ešte ostaneme na „pôde“ seminárov, nájdeme tu aj iné porušovanie ľudských práv. Vo všeobecnej časti tejto práce bolo uvedené, že právo na obhajobu pred súdom bolo jedným z prvých práv, o ktoré sa snažili novousadlíci na americkom kontinente, pretože vedeli, že len tak možno od počiatku vybudovať spravodlivý a právny štát. Je možné, že v 21. storočí je toto právo upierané na pôde seminára? Samozrejme, nehovoríme o súdoch, ale o disciplinárnych senátoch. Ako je možné, že seminaristom je bránené obhajovať sa pred takýmito senátmi? Ako je možné, že predstaviteľmi seminára sú porušované normy, ktoré oni sami pomáhali vytvárať? Je len poľutovania hodné, že až na zásah laickej inštitúcie boli zrušené neoprávnené rozhodnutia vedenia, že až zásah necirkevnej inštitúcie prinútil predstavených konať v súlade so stanovami, ktorých dodržiavanie majú oni garantovať a kontrolovať. Až strach z rozmazania tejto „kauzy“ ich prinútil k jednaniu a dodržiavaniu ľudského práva.

V 20. článku Charty práv katolíkov v Cirkvi, ktorý sa opiera o články 212, 218, 279, 750, 752, 754, 810 a 812 Kódexu kanonického práva sa píše: „Catholic teachers of theology have a right to responsible academic freedom. The acceptability of their teaching is to be judged in dialogue with their peers, keeping in mind the legitimacy of responsible dissent and pluralism of belief.“¹¹⁷ Je toto základné právo všade zaručené? Sú vždy tieto slobody dodržiavané? Môžeme hovoriť o slobodách, ak je vysokoškolským učiteľom so vzdelaním získaným na predných nemeckých alebo niekedy aj talianskych univerzitách bránené vo vyučovaní len z toho titulu, že ich vzdelanie nebolo získané na „košér“ univerzite a teda by mohli svojou pedagogickou činnosťou ohrozovať formáciu bohoslovcov? Nie je tým porušované aj právo študentov na (kvalitné) vzdelanie?

V článku 23 tej istej Charty sa píše: „All employees of the Church have the right to decent working conditions and just wages...“¹¹⁸ Prvou otázkou je, čo je spravodlivá mzda? Koľko je to „spravodlivá mzda“? Ťažko hľadať všeobecne priateľnú odpoveď. Zrejme takmer každý povie, že zarába málo. Môžeme snád tvrdiť, že platové podmienky v cirkevných inštitúciách by mali byť porovnateľné s tými v necirkevných. Žiaľ aj v tomto prípade musíme konštatovať, že tomu tak nie je, že platy v cirkevných „firmách“, či už zriadenými diecézami alebo rehoľami, nedosahujú výšky platov v obdobných necirkevných. Je to spôsobené tým, že riaditelia týchto firiem akosi automaticky

¹¹⁷ *Charter of the Rights of Catholics in the Church*, arcc-catholic-rights.net/arcc_charter.htm, (27. 3. 2008).

¹¹⁸ *ibidem*.

predpokladajú, že ľudia pracujúci v týchto firmách sa uspokojia s nižším platom len preto, že sú vo firmách riadených cirkvou? Na druhej strane týchto „cirkevných“ riaditeľov nezaujíma napr. rodina týchto pracovníkov? Ich nezaujíma to, že títo zamestnanci majú rodinu, manželku na materskej dovolenke a podobne? Zaujíma ich slepo len zisk podobne, ako je to u necirkevných firiem, ktoré často idú v honbe za ziskom aj „cez mŕtvolý“?

Nechcem teraz tvrdiť, že toto sú všetky problémy, ktoré sa v otázkach ľudských práv vyskytujú priamo v katolíckej cirkvi. Veď by sme ešte mohli spomenúť porušovanie listového tajomstva v niektorých (ženských) reholiach, porušovanie práva na vzdelávanie v reholiach, o tom ako katolícka cirkev v Nemecku počas druhej svetovej vojny ochotne využívala prácu nútene deportovaných ľudí (novodobých otrokov), zneužívanie detí katolíckymi kňazmi a následné tutlanie celej záležitosti nie len v USA ale aj inde vo svete, kde sa jedná o porušovanie niekoľkých práv a slobôd detí, a pod. Ako bolo napísané na začiatku tejto state, nie je podstatou (od)súdiť cirkev, jej inštitúcie či jej predstaviteľov. Na to nemá táto práca a ani nik iný nárok. Cieľom bolo aspoň na niekoľkých reálnych príkladoch poukázať na to, že aj priamo v Cirkvi sú prípady porušovania základných ľudských práv, že aj v Cirkvi je nutné hovoriť o ochrane ľudských práv a slobôd.

6.5 Zhrnutie

Všeobecná deklarácia ľudských práv je dokument, ktorý vyjadruje vzťah práva a morálky. Aj tento vzťah prekonal v dejinách svoj vývoj. Kým v antike a stredoveku existovala jednota kategórie práva a morálky¹¹⁹, vo vrcholnej scholastike dochádza k uvedomovaniu si rozdielov v logike práva a morálky. Reformácia mala významný vplyv na akceleráciu tohto procesu. Vznikli štáty na národnom princípe, ktoré vyznávali rôzne náboženstvá a objektívna komunikácia medzi nimi si vyžadovala vznik medzinárodného práva nezávisle na morálke. Právna morálka tohto obdobia je morálka verejná. V novoveku sa potom proces realizácie vzťahu práva a morálky uzatvára kodifikáciou súkromného vlastníctva a vyhlásením ľudských práv. Do právneho poriadku katolíckej cirkvi sa zakotvenie práv kresťanov dostalo až v druhej polovici 20. storočia. V Kódexe kanonického práva sa nachádza 15 článkov, ktoré popisujú práva a im zodpovedajúce povinnosti všetkých kresťanov.¹²⁰ Tieto články boli inšpirované civilno-právnymi kodifikáciami ľudských práv a slobôd¹²¹, najmä Všeobecnou deklaráciou ľudských práv,

¹¹⁹ Ius est ars boni et aequi.

¹²⁰ Codex iuris canonici Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Vatikán 1983, kan. 209 – 223.

¹²¹ HRDINA A.I.: *Základní práva člověka a křesťana v právním řádu katolické církve*, in: HANUŠ, J. (ed.):

ale aj dokumentmi cirkvi.¹²² V týchto článkoch sa objavujú univerzálne práva¹²³, ale aj špecifické práva kresťanov.¹²⁴ Ako poznamenáva doc. Hrdina, prvá kategória práv má svoj pôvod v prirodzených právach, kým druhá skupina má svoj základ v skutočnosti krstu. Avšak ani jedno z týchto práv Cirkev nemôže vytvoriť, ale ich rešpektuje a chráni.¹²⁵

Židovská tradícia, z ktorej vychádza kresťanská, zakladala svoj pojem rovnosti na biblickom podklade: Boh stvoril všetkých ľudí na svoj obraz¹²⁶, takže všetci ľudia majú tú istú dôstojnosť. Navyše Boh s človekom uzatvára zmluvu¹²⁷ – právny akt, ktorý predpokladá rovnosť partnerov. Takto je človeku udelená zvláštna dôstojnosť.¹²⁸ Zo židovskej tradície vychádza kresťanská, ktorá radikálne rozširuje pohľad na človeka a jeho dôstojnosť. Každý človek, použijúc moderný slovník, má rovnaké práva na Božie prisľúbenia bez rozdielu pohlavia, národnosti, rasy či akéhokoľvek iného dôvodu len z toho titulu, že je človekom – dieťaťom Boha Otca¹²⁹. Túto, z ohľadom na vtedajšiu, ale dovoľm si povedať aj dnešnú spoločnosť, revolučnú myšlienku potom ďalej šíri Kristovi najbližší spolupracovníci – apoštoli do celého vtedajšieho známeho sveta.¹³⁰ Takéto radikálne chápanie rovnosti medzi všetkými ľuďmi okrem iného znamenalo, že ako pre židov, ktorí prijali kresťanstvo sa pohanovia stali bratmi (blížnymi), hoci nezachovávali pôvodnú, Mojžišom uzavretú zmluvu s Bohom¹³¹, tak pre novopokrstených pohanov sa otroci stali s nimi rovnými.¹³² Takto kresťanstvo dáva antickej filozofickej rovnosti úplne nový rozmer a pridáva transcendentálny motív. Ako je možné, že od Kristovho ohlasovania uplynulo k vyhláseniu Všeobecnej deklarácie tak veľa času? Kde sa (v Cirkvi) vytratila myšlienka rovnakej dôstojnosti všetkých ľudí? Približne devätnásť storočí trvalo, kým boli ľudia schopní a ochotní priznať rovnaké práva aj druhým ľuďom. Približne devätnásť storočí v kresťanskej (katolíckej) Európe a potom aj vo svete trvalo, kým si človek

Kresťanství a lidská práva, Praha, Brno: CDK Vyšehrad 2002, s. 76-77.

¹²² Pozri JÁN XXIII.: Encyklika *Pacem in terris* (11. 4. 1963); DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae* (o náboženskej slobode), www.kbs.sk/?cid=1118410933, (15. 3. 2008) a iné.

¹²³ Zhromažďovacie právo, petičné právo, právo na slobodnú voľbu životného stavu, právo na ochranu osobnosti a pod.

¹²⁴ Právo na božie slovo a sviatosti, na kresťanskú výchovu detí a iné.

¹²⁵ Codex iuris canonici nepredstavuje jedinú podobu, kde by sa normatívne hovorilo o základných povinnostiach a právach kresťanov. Existoval projekt nazvaný *Lex Ecclesiae Fundamentalis* z roku 1969 – návrh cirkevnej ústavy. Od tohto projektu sa neskôr ustúpilo.

¹²⁶ Porov. Gn 1, 26-27. Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹²⁷ Porov. Gn 17,2nn a Ex 19,5nn., Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹²⁸ Podobne ako v prípade antickej filozofie, ktorá z rovnosti vylučovala otrokov, aj Židia rovnakú dôstojnosť nepriznávajú pohanom, ktorí takúto zmluvu s Bohom uzavretú nemali. Takto sa všetci okrem Židov stávajú druhoradými ľuďmi podobne ako otroci v antickom svete. Porov. napr. Ex 21, 20-27., Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹²⁹ Porov. Jn 6,45; Mk 16, 15-16; Mt 28, 19-20., Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹³⁰ Pozri napr. Gal 3, 26-28., Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹³¹ Porov. Lk 10, 39-37., Bible, Česká biblická společnost 1996.

¹³² Porov. Fil 16., Bible, Česká biblická společnost 1996.

uvedomil, že aj ten druhý má take isté práva ako on. Takmer celé toto obdobie devätnástich storočí bolo poznačené neustálou snahou tých, ktorí mali momentálne moc (katolícku cirkev nevynímajúc), obmedzovať práva druhým. Vládcovia a cirkevní predstavitelia nechápali, že človek, ako taký, je nositeľom práv. Ľudia pod ich „vedením“ mali len také práva, aké im oni láskavo udelili. Ľudské práva sa stali prejavom (dobrej) vôle panovníka. Trochu nadnesene môžeme tvrdiť, že dejiny museli dospieť až do druhej svetovej vojny, aby si ľudstvo uvedomilo, že ak chce ďalej existovať, musí skončiť potlačovanie prirodzených ľudských práv.

7 ZÁVER

V práci sme mohli spoločne v stručnosti sledovať neraz dramatický historický vývoj myšlienky ľudských práv a slobôd. Už od počiatku ľudských dejín môžeme hovoriť o existencii akýchsi ľudských práv a slobôd, hoci tie mali ďaleko do ich všeobecnej akceptácie tak, ako to poznáme dnes. Postupne tento vývoj spel od privilégií, ktoré patrili len určitej skupine ľudí až k právam a slobodám, ktoré sú v moderných demokraciách zakotvené v ich základných právnych dokumentoch a/alebo sú súčasťou medzinárodných zmlúv a paktov. V spojitosti so „zrodom“ cirkvi v dejinách sme si kladli otázku, či je nutné aj vo vnútri takejto „inštitúcie“ hovoriť o ľudských právach. Historický prehľad jasne ukázal, že vzťah cirkvi k ľudským právam nebol jednoznačný a priaznivý a niektoré príklady pripomínajú, že stále je nutné aj v cirkvi poukazovať na porušovanie ľudských práv a slobôd.

Takto sme na základe historických faktov a vlastnej skúsenosti oprávnení sa pýtať: Sú univerzálne ľudské práva v dnešnej dobe všeobecne akceptované? Boli a sú prijímané bez výhrad? Tieto a podobné otázky môžu v našej modernej spoločnosti vyznievať prinajmenšom divne. Odpoveď na tieto otázky ale nie je vôbec jednoznačná a proti univerzálnym ľudským právam v zmysle, akom ich schválilo Valné zhromaždenie OSN sa vyskytujú vážne námietky a deklarácia je napádaná z niekoľkých smerov. Útoky majú niekoľko foriem a všetky končia, v konečnom dôsledku, popieraním prirodzenej dôstojnosti a hodnoty každej ľudskej bytosti.

10. decembra 1948 prijalo generálne zhromaždenie OSN Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Tá špecifikovala určité slobody a práva, ktoré sú nevyhnutné pre ochranu osobnosti a snažila sa ich aj zabezpečiť. V minulosti to bola napríklad len úzka skupinka ľudí, ktorí využívali „svoje“ práva viac, ako im náležalo. Dnes, keď sledujeme dianie okolo seba je zrejmé, že túto snahu o „spravodlivé“ uplatnenie svojich práv má čoraz väčšia skupina ľudí. Čoraz väčšia skupina ľudí sa snaží si uzurpovať práva na úkor druhých ľudí. K ľudskej osobe sa pristupuje ako k predmetu, ktorý možno použiť a keď doslúži, tak odstrániť. Súčasťou útoku na Deklaráciu je napr. popierane univerzálnosti ľudskej prirodzenosti, prehlasovanie, že pravdy sú produktom kultúry tej ktorej societas, a tak práva nemôžu byť univerzálne, keďže vychádzajú zo západnej skúsenosti, ktorá je diametrálne odlišná od tej východnej, africkej či pôvodnej americkej. Veľmi nebezpečnou tendenciou je vyberanie si medzi jednotlivými ľudskými právami, čo vedie k relativizácii a uprednostňovaniu určitých práv na úkor iných. Takto dochádza k pretrhaniu prepojenia

medzi jednotlivými právami, o čo sa snažila pôvodne Deklarácia. Mučenie a novodobé otroctvo – to je ďalšie praktické popieranie ľudskej dôstojnosti. Osoby sú podriadené politickým a ekonomickým záujmom úzkej skupiny ľudí. Niektorým ľudským životom, podobne ako tomu bolo v dobe otrokárskych spoločností, je prikladaný menší význam ako iným. Niektorý život je považovaný za bezcenný z novodobého hľadiska „kvality života“. V eugenike a podobne, keď sa hovorí o kontrolovanej reprodukcii, potratoch či eutanázii, je človek považovaný za predmet, ktorý možno použiť či odstrániť podľa ľubovôle tých, ktorí majú moc.

Podľa jednej z ďalších námietok sú ľudské práva produktom individualistického chápania človeka, ktorý na úkor spoločnosti preferuje jednotlivca. Takto chápané ľudské práva sú potom, podľa kritikov, v protiklade s chápaním spoločnosti, kde na prvom mieste stojí rodina, klan alebo kmeň. Tvrdia, že len spoločenstvo môže indivíduu poskytnúť dostatok ochrany a bezpečia. Tieto hlasy tvrdia, že nie je správne človeku priznávať priveľa práv, skôr sa treba zamerať na povinnosti, ktoré si každý jednotlivý člen spoločnosti plní. To je potom zárukou poriadku. Takto každé uvažovanie v kategóriách individuálneho práva stráca zmysel.¹³³ Komunistické systémy silne zdôrazňovali a zdôrazňujú, že človek je utváraný spoločenským prostredím, na ktorom je bytostne závislý. V takomto systéme je to štát, ktorý jednotlivcovi prideluje práva a štát mu ich môže aj kedykoľvek odňať. Takto sa ľudské práva stávajú len akousi nadstavbou spoločenských podmienok.¹³⁴ V krajinách, kde je jediným oficiálnym náboženstvom islam sa ozývajú výhrady voči niektorým právam, napr. rovnosť muža a ženy. V krajinách, ktoré dnes nazývame tretí svet, sú mnohé práva len prázdnu literou: právo na odpočinok, práva detí, právo na vzdelanie a pod. V tomto prípade možno počuť, s tichým súhlasom krajín, kde sú už ľudské práva „hlboko zakorenené“, že ľudské práva sú zbytočným luxusom, ktorý brzdí rozvoj týchto krajín. Vymáhanie ľudských práv je potom považované za akýsi kolonializmus, je považovaný za novodobú formu nátlaku vyspelých krajín na rozvojové krajiny, za snahu presadiť kultúrne myšlienky západného sveta v krajinách, kde takéto a podobné myšlienky nemajú miesto. Ďalším vážnym problémom je, že národy a národné vlády sa bránia princípu, ktorý je ustanovený deklaráciou, a to zodpovednosti jedného národa pred druhým. Niektorý veľký hráči v celosvetovej scéne ospravedlňujú porušovanie ľudských práv v „určitých“ častiach sveta odlišnými kultúrnymi tradíciami, sociálnymi pomermi, odvolávajú na vlastné národné záujmy, alebo v mene štátnej zvrchovanosti

¹³³ LOHMANN, G.: *Warum keine Deklaration von Menschenpflichten?*, in: *Widerspruch. Beiträge zur sozialistischen Politik*, 18, Heft 35 (1998) 12-24.

¹³⁴ Porov. BENEŠ A. J.: *Problematika lidských práv*. *Salve* 9 (3) (1999) 25nn.

tvrdia, že je to interná záležitosť tých ktorých štátov a oni nemajú právo do toho zasahovať. Tieto vlády (národy) žiaľ dávajú prednosť ekonomickým záujmom pred morálnymi imperatívmi ľudských práv. Nebezpečnou tendenciou dnešnom svete je, že ľudské práva sú rovnako ohrozované v mene ľudských práv. Stavajú sa jedny práva proti druhým právam. Stáva sa to vtedy, ak sa nároky na práva oddelia od požiadaviek morálky a dobra. Navyše existujú tendencie vyberať si určité, pre danú chvíľu a situáciu vyhovujúce práva a na iné „zabúdať“, čo vedie k uprednostňovaniu jedných práv nad druhými.

Čo je príčinou všetkých týchto javov? Kde je koreň problému? Odpoveď musí byť rovnaká, ako v prípade potlačovania ľudských práv: problém je v človeku a v jeho sebecke. Problém je v tom, že „každý“ žiada len uplatňovanie svojich práv, ale zabúda na z toho vyplývajúce povinnosti. Východiskom môže byť uvedomenie si faktu, že vlastné, plné šťastie je možné len spoločne z inými ľuďmi a nikdy nie na úkor šťastia tých ostatných.

Je len samozrejmé, že proti tomu vystupujú mnohé nevládne a nadnárodné humanitárne organizácie ako Amnesty International a pod. „Nespi“ ani cirkev, ako to bolo ešte donedávna. Ján Pavol II. obhajuje vo svojom posolstve univerzalitu a nedeliteľnosť ľudských práv: „Tyto zásadní znaky je potřebné jasně zdůraznit, a zamítnout tak kritiky těch, kdo usilují využít argumentu specifiky národní kultury k tomu, aby zakryli porušování lidských práv, stejně jako těch, kdo ochuzují pojem lidské důstojnosti popíráním právní opodstatněnosti ekonomických, sociálních a kulturních práv. Univerzalita a nedělitelnost jsou dva hlavní principy vyžadující zakořenění lidských práv do jednotlivých kultur spolu s prohloubením jejich právního profilu, aby tak bylo zajištěno jejich plné respektování.“¹³⁵ Ten istý pápež k 50. výročiu vyhlásenia Deklarácie ľudských práv Valným zhromaždením OSN píše: „Ktokol'vek, kto hľadá na dnešný svet potvrdí, že tieto hlásané, kodifikované a oslavované základné práva sú objektom vážneho a stáleho napádania.(...)Nedopušte, aby sa tento základný text stal v priebehu rokov iba monumentom, ktorý budeme obdivovať alebo dokumentom, ktorý budeme archivovať.“¹³⁶

Východiskom Všeobecnej deklarácie je jednota ľudského rodu. Čo sa teda stane, ak túto jednotu začne niekto popierať? K čomu môže dospieť takéto popieranie? Odpoveď je možné vidieť v celých dejinách ľudského rodu: otroctvo, nemožnosť vlastníť majetok, nevoľníctvo, holokaust atď. Dnes môžeme často počuť výroky týkajúce sa kultúrneho

¹³⁵ JÁN PAVOL II.: *Poselství papeže k oslavě Světového dne míru 1. ledna 1998*. Praha: ČBK, 1997, č. 2.

¹³⁶ JÁN PAVOL II.: *List predsedovi Generálneho zhromaždenia OSN Didier Operti Badánovi k výročiu vyhlásenia Všeobecnej deklarácie ľudských práv*. www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1998/november/documents/hf_jp-ii_spe_19981130_50th-onu_en.html, (26. 3. 2008).

„bremena“ ideí ľudských práv. V číej službe sú? V službe rasizmu, ideológie, demagógie, totality, nacionalizmu, politickej moci. Na druhej strane si však treba dávať pozor, aby sme proti sebe, keď hovoríme o indivíduu v kontexte koncepcie ľudských práv, nedávali všeobecnosť a jedinečnosť. Deklarácia nás vyzýva, aby sme uznali, že tí druhý sú iní v rámci všeobecnej ľudskej skúsenosti.

Momentálne nepoznáme asi lepší politický systém, ako je demokracia. Demokratický systém je vhodný najmä preto, že rozdeľuje, ale zároveň aj kontroluje moc a snaží sa vytvárať obranné mechanizmy, ktoré by bránili zneužitiu tejto moci. Zároveň sa snaží brániť slobodu jednotlivca, ale aj určitých „záujmových“ skupín obyvateľstva a tak sa neustále odvoláva na ľudské práva. Platí to samozrejme aj spätne, že jednotlivci či záujmové skupiny „žijú“ ľudské práva. Vyznávajú, že ľudské práva sú jedným z najcennejších „darov“, ktoré môže demokratická spoločnosť darovať jednotlivcovi v rámci spoločenstva. Ľudské práva sú takto určené k spoločnému dobru celého spoločenstva.

Na úplný záver nám neostáva nič iné ako konštatovať, že idea ľudských práv a slobôd sa bude pravdepodobne aj naďalej vyvíjať a ich uplatňovanie sa bude, musíme dúfať, ďalej rozširovať. Dnes je nevyhnutné nie len o ľudských právach hovoriť, ale aj upozorňovať na ich porušovanie či už v profánnej spoločnosti alebo v cirkvi. Je a ešte dlho bude na rozsiahlom poli ľudských práv pravdepodobne nutná aktivita rôznych vládnych či nevládných organizácií. Je stále čo v tejto oblasti vylepšovať a naprávať a my kresťania nie sme z toho vylúčení ani vyčlenení. Ba práve naopak. Je našou povinnosťou brániť slobodu, dôstojnosť a práva iných ľudí. Veď všetci sme rovnako stvorení na obraz milujúceho Boha.

8 LITERATÚRA

- [1] *United States Declaration of Independence*,
http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence,
(24. 3. 2008).
- [2] SKOBLÍK, J.: *Poznámky o křesťanské etice*, Praha: KTF UK, 1994.
- [3] *Universal Declaration of Human Rights*, www.un.org/Overview/rights.html,
(24. 4. 2008).
- [4] *International Covenants of Human Rights*,
www.pdhre.org/conventionsum/covsum.html, (24. 4. 2008).
- [5] KOMÁRKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*, Praha: SPN, 1990.
- [6] PANIKKAR, R.: *Je pojem lidská práva součástí výhradně západní kultury?*
Teologický sborník 3 (1997)13nn.
- [7] BÍLEK, P., CHRŽOVÁ, J., ONDRÁČKOVÁ, J., ZOUBEK, V.: *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv*, Praha: Český helsinský výbor, 2002.
- [8] FILIP, J.: *K pojmu základního práva anebo svobody z hlediska jednoho nálezu Ústavního soudu*. Právník 8 (1995) 771-782.
- [9] FILIP, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997.
- [10] BENEŠ, A. J.: *Problematika lidských práv*. Salve 9 (3) (1999) 25.
- [11] JÁN XXIII.: Encyklika *Pacem in terris.*, www.kbs.sk/?cid=1117035321, (11. 4. 2008).
- [12] PIUS XI.: Encyklika *Divini Redemptoris*; www.kbs.sk/?cid=1117034331, (24. 4. 2008).
- [13] LACTANTIUS: *The Divine Institutes.*, Book IV,
www.ccel.org/ccel/schaff/anf07.toc.html, (22. 4 2008).
- [14] PIUS XI.: Encyklika *Casti connubii*,
www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121930_casti-connubii_en.html, (23. 4. 2008).
- [15] LEV XIII.: Encyklika *Rerum novarum*, www.kbs.sk/?cid=1117030953, (22. 4 2008).
- [16] PIUS XII.: *Rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941*;
www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1941/documents/hf_p-xii_spe_19410601_radiomessage-pentecost_it.html, (24. 4. 2008).
- [17] JÁN XXIII.: Encyklika *Mater et Magistra*, www.kbs.sk/?cid=1117035308,
(22. 4 2008).

- [18] LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SVOBOD, www.psp.cz/docs/laws/listina.html, (26. 3. 2008).
- [19] SOUSEDÍK, S: *Idea lidských práv a její dvě verze*, Teologické texty **18(3)** (2007) 132-134.
- [20] *Bible*, Česká biblická společnost 1996.
- [21] Porov. PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942*, www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421224_radiomessage-christmas_it.html, (24. 4. 2008).
- [22] PIUS XII.: *Vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944*, www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1944/documents/hf_p-xii_spe_19441224_natale_sp.html, (24. 4. 2008).
- [23] HANUŠ, J. (ed.): *Křesťanství a lidská práva*, Praha, Brno: CDK Vyšehrad, 2002.
- [24] AURELIUS, M.: *Ta eis éautón.*, IV, 4, 32, salve.op.cz/obsahy/1999/3b2.html, (24. 3. 2008).
- [25] PAVLÍČEK, V. a kol.: *Suverenita a evropská integrace. K ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské unie*, Praha, 1999.
- [26] HAMILTON, A.: *Listy federalistů*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1994.
- [27] GROTIUS, H.: *On the Law of War and Peace*. www.constitution.org/gro/djbp.htm, (24. 3. 2008).
- [28] *The Virginia Declaration of Rights*, www.gunstonhall.org/documents/vdr.html, (2. 4. 2008).
- [29] *Pacta conventa*, en.wikipedia.org/wiki/Pacta_conventa_%28Poland%29, (26. 3. 2008).
- [30] CALVIN, J.: *Institutio Christianae Religionis*, 4. kniha, XX. kap., www.ccel.org/ccel/calvin/institutes.txt, (26. 3. 2008).
- [31] KROFTA, K.: *Dějiny Československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946.
- [32] HREJSA, F.: *Dějiny křesťanství v Československu II*, Praha: Husova českosl. evangelická fakulta bohoslovecká, 1947.
- [33] BAUR, J.: *Zum Thema Menschenrechte: theologische Versuche und Entwürte*, Stuttgart: Calwer Verlag, 1977.
- [34] AQUINAS, T.: *Summa contra gentiles*, III, 12, www.catholicprimer.org/aquinas/aquinas_summa_contra_gentiles.pdf, (26. 3. 2008).
- [35] GREGOR XVI.: Encyklika *Mirari vos*, www.papalencyclicals.net/Greg16/g16mirar.htm, (6. 4. 2008).

- [36] PIUS IX.: Encyklika *Quanta cura*, www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quanta.htm, (6. 4. 2008).
- [37] PIUS IX.: *Syllabus errorum*, www.papalencyclicals.net/Pius09/p9syll.htm, (6. 4. 2008).
- [38] PIUS XI.: Encyklika *Quadragesimo anno*, www.kbs.sk/?cid=1117032841, (6. 4. 2008).
- [39] JÁN PAVOL II.: Encyklika *Laborem excercens*, www.kbs.sk/?cid=1117276176, (6. 4. 2008).
- [40] DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae* (o náboženskej slobode), www.kbs.sk/?cid=1118410933, (15. 3. 2008).
- [41] DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, www.kbs.sk/?cid=1118410965, (10. 4. 2008).
- [42] JÁN PAVOL II.: Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, www.kbs.sk/?cid=1117276830, (6. 4. 2008).
- [43] HUBER, W., TÖDT, H.E.: *Menschenrechte: Perspektiven der menschlichen Welt*. München: Kaiser, 1988.
- [44] *Charter of the Rights of Catholics in the Church*, www.arcc-catholic-rights.net/arcc_charter.htm, (27. 3. 2008).
- [45] *A Proposed Constitution for the Catholic Church*, www.arcc-catholic-rights.net/constitution_text.htm, (6. 4. 2008).
- [46] Codex iuris canonici Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Vatikán, 1983.
- [47] JÁN PAVOL II.: *Poselství papeže k oslavě Světového dne míru 1. ledna 1998*, Praha: ČBK, 1997.
- [48] JÁN PAVOL II.: *List predsedovi Generálneho zhromaždenia OSN Didier Opertti Badánovi k výročiu vyhlásenia Všeobecnej deklarácie ľudských práv*, www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1998/november/documents/hf_jp-ii_spe_19981130_50th-onu_en.html, (26. 3. 2008).
- [49] *LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SVOBOD*, www.psp.cz/docs/laws/listina.html, (26. 3. 2008).
- [50] *Milton and Republicanism*, ARMITAGE, D., HIMY, A. and SKINNER, Q. (eds.); Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- [51] MAIER, H.: *Wie universal sind die Menschenrechte*, Freiburg im Breisgau: Herde, 1997.
- [52] SULLIVAN, F. A.: *Creative Fidelity: Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*, New York: Paulist Press, 1996.

[53] PAVOL VI.: Apoštolský list *Octogesima adveniens*,
[www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-
vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html](http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html), (24. 4. 2008).

ENGLISH ANNOTATION

The Roman Catholic Church and the Human Rights

(Bachelor Theses)

In this work questions about human rights and freedom are briefly discussed. Two conceptions of the nature of human rights and freedom are characterized. The first one and older one is based on Jewish-Christian tradition of creation of mankind. The second one also called antropocentric has its root in Antic age but its development is closely connected with French revolution and independence of the USA.

Historical and contemporary relations of Roman Catholic Church to the idea of human rights and freedom form a main part of this bachelor theses. The contrast between Charter of the Rights of Catholics in the Church and encroach on human rights in the Catholic Church is also discussed.

Key words: Human Rights; Freedom; Roman Catholic Church; Antropocentric and Jewish-Christian Tradition; Encroach on Human Rights